

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

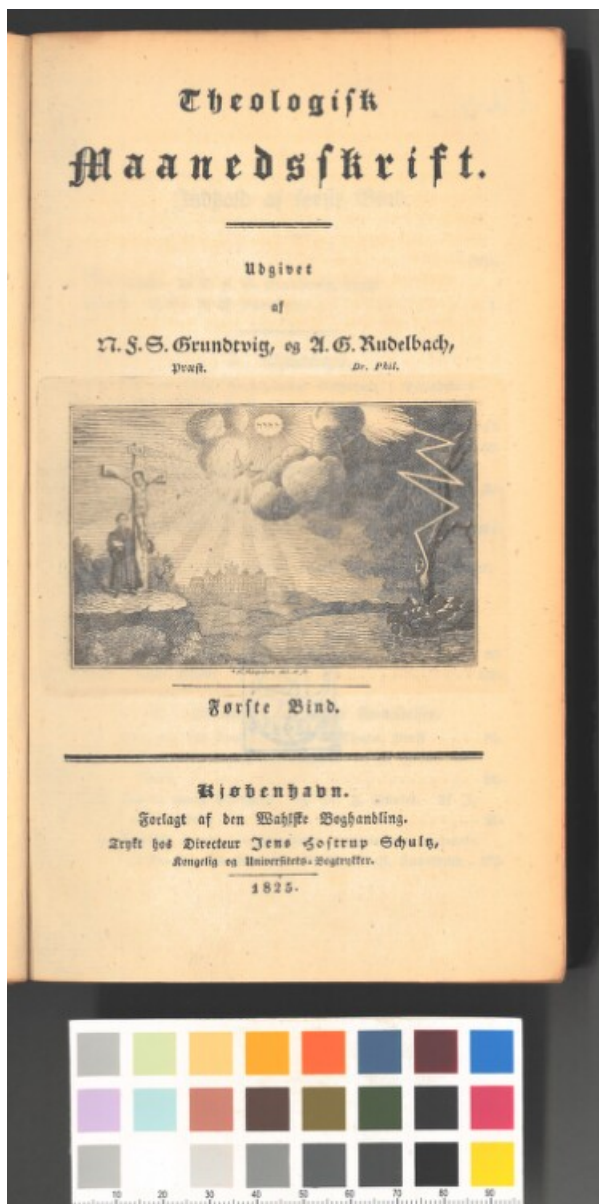
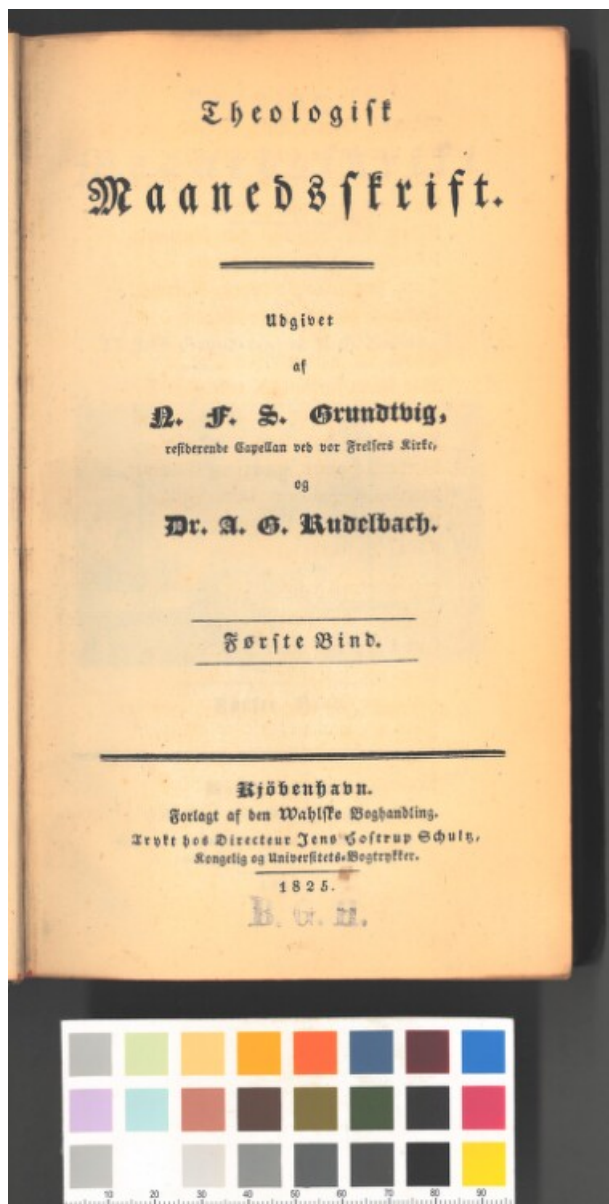
Titel: Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University.
Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/catalog/gv-1825_410_2-txt-shoot-idm99/facsimile.pdf (tilgået 12. juli 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Indhold af første Bind.

Side.

Ritse-Attes. Af N. S. Grundtvig, Præs. 1.
 Fortale. Af Dr. A. G. Rudelbach 1.

I. Afhandlinger.

1. Om det attende Aarhundredes Opvæning i Galgheens
 Sag. Af N. S. Grundtvig, Præs. 17.
 Første Stykke 17.
 Andet Stykke 97.

2. Om Sabbatens i Nutidens Besættelse. Af J. Holm,
 Lic. Theol. 51.

3. Rom og Jerusalem, en historisk Parallel. Af N. S.
 Grundtvig, Præs. 201.

II. Revision af den ældre danske theologiske Literatur.
 Oversigt over den Skole, som det hebraiske Sprogstudium og
 det gamle Testaments Fortolkning har hørt i Dan-
 nemark i Aarene 1790-1820. Af Jac. Chr. Lindberg.
 Første Stykke 40.
 Andet Stykke 128.

III. Recensioner og kritiske Anmeldelser.

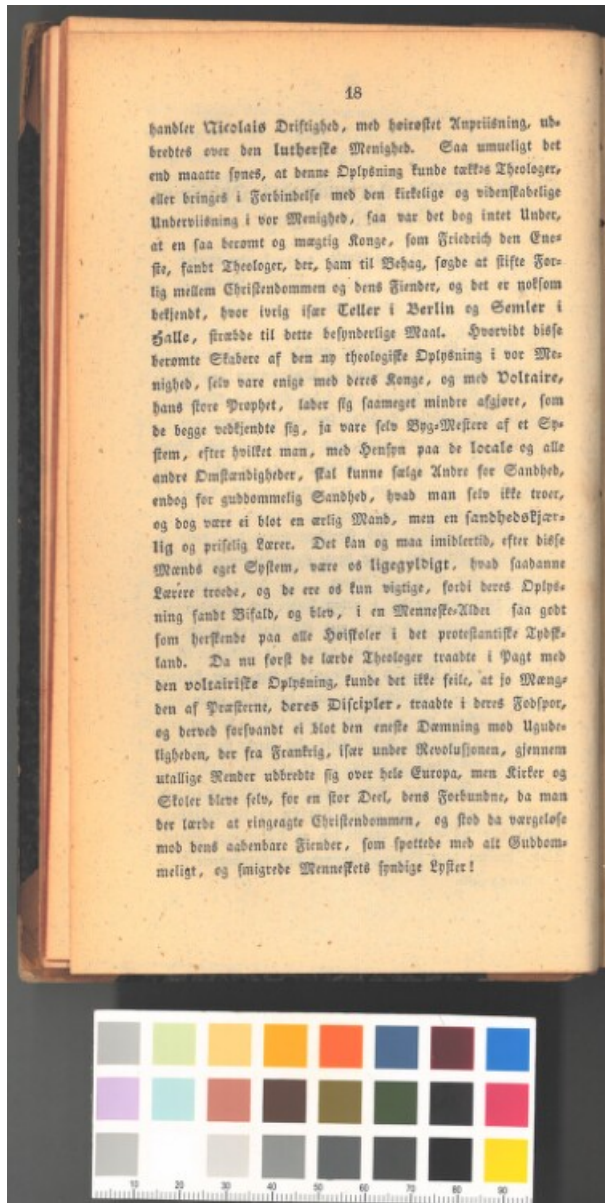
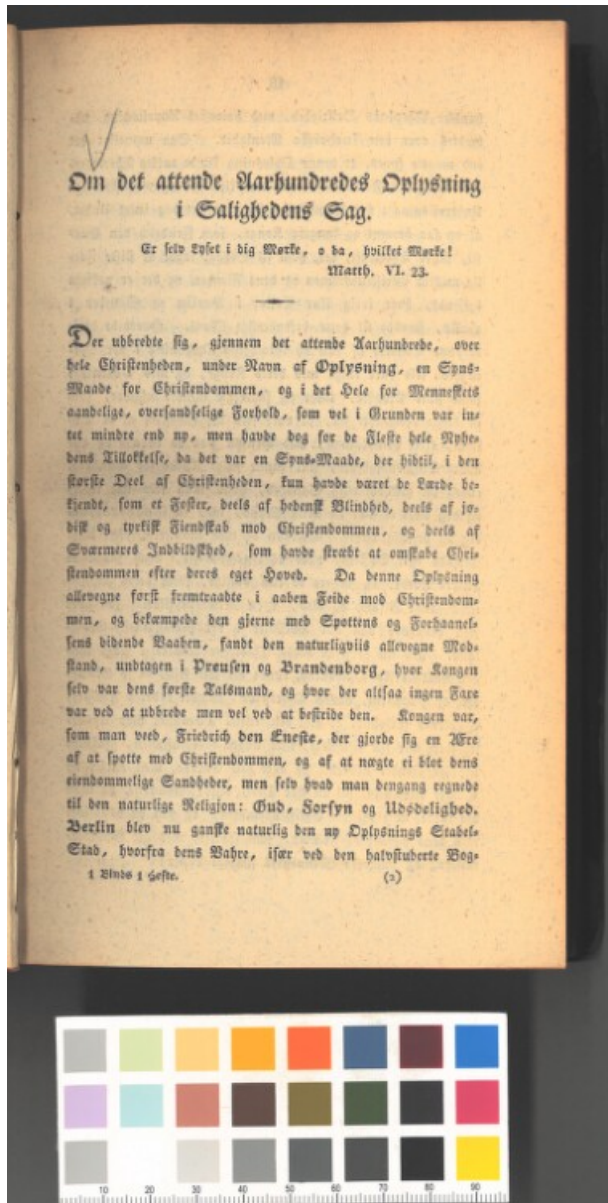
1. Prædiken von Couard. Af C. E. Thors, Præs. 85.
 2. Johannes der Tauser, von Leopold. Af J. Holm, Lic.
 Theol. 91.
 3. Om en punisk Ordsprog, ved Dr. H. Münster. Af J.
 C. Lindberg 94.
 4. Epistola Jacobi, commentario copiosissimo explanata
 a Dr. Jo. Schulthessio. Af Dr. A. G. Rudelbach . 172.

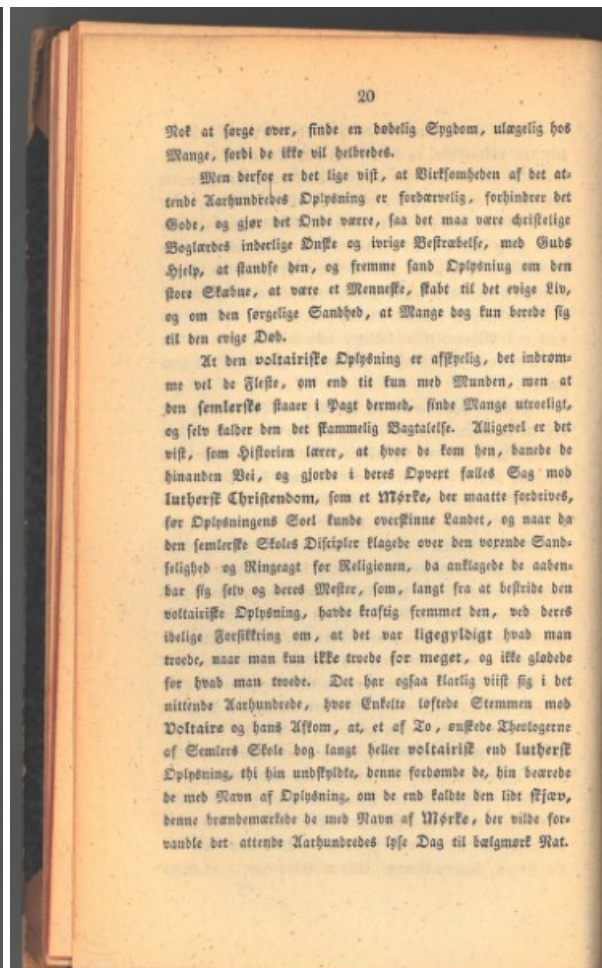
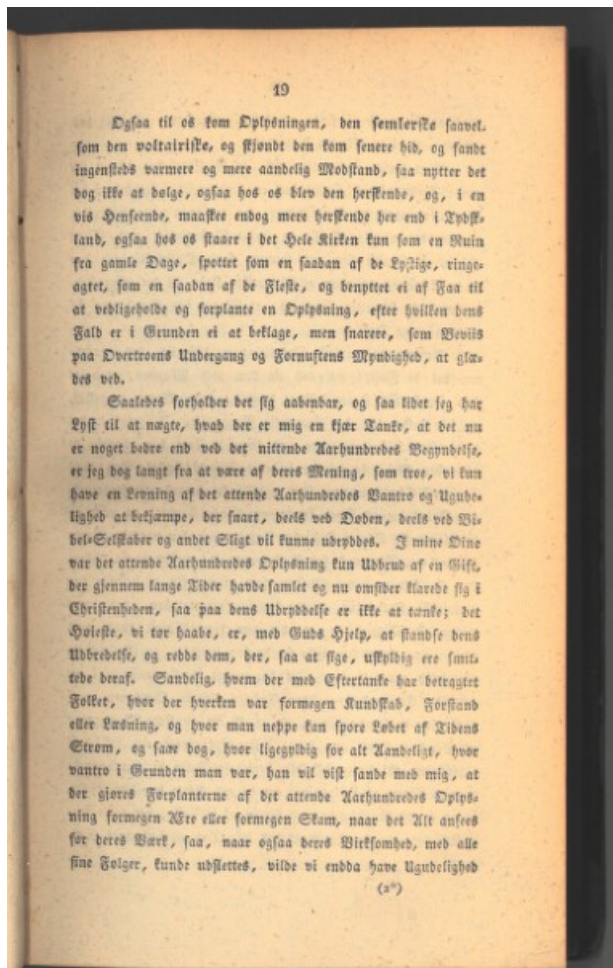
Side.

5. Bertholds deutsche Predigten, herausgegeben von G. F.
 Kling. Af Dr. A. G. Rudelbach 231.
 6. Das Buch Hiob. Uebersetzung und Anstegung von Dr.
 Umbreit. Af J. C. Lindberg 243.
 7. Vier Predigten von Dr. H. Strauß. Af J. Holm, Lic.
 Theol. 249.
 8. De la religion, par Benjamin Constant. Tome, I.
 Af Dr. A. G. Rudelbach. Første Stykke 253.
 9. Præsten Herup og hans Gessemænter. Af P. Jen-
 ger, Cand. Theol. 270.

IV. Fermenta cognitionis Christianæ et Miscellanea:

1. Refrælog. Johan Arnold Ranne. Af Dr. A. G. Ru-
 delbach 65.
 2. Leo den Kolotes Jubelballe med Gieser af Dr. Morten
 Luthers Skrifter. Oversat med Anmærninger af Dr.
 A. G. Rudelbach 128.
 3. Jubelareen J. Smald. Notice, meddeelt af J. C.
 Lindberg 286.
 4. Regle Død i Anledning af Dagens literære Tilfælde
 af U. Blicher, Pastor emeritus. 287.

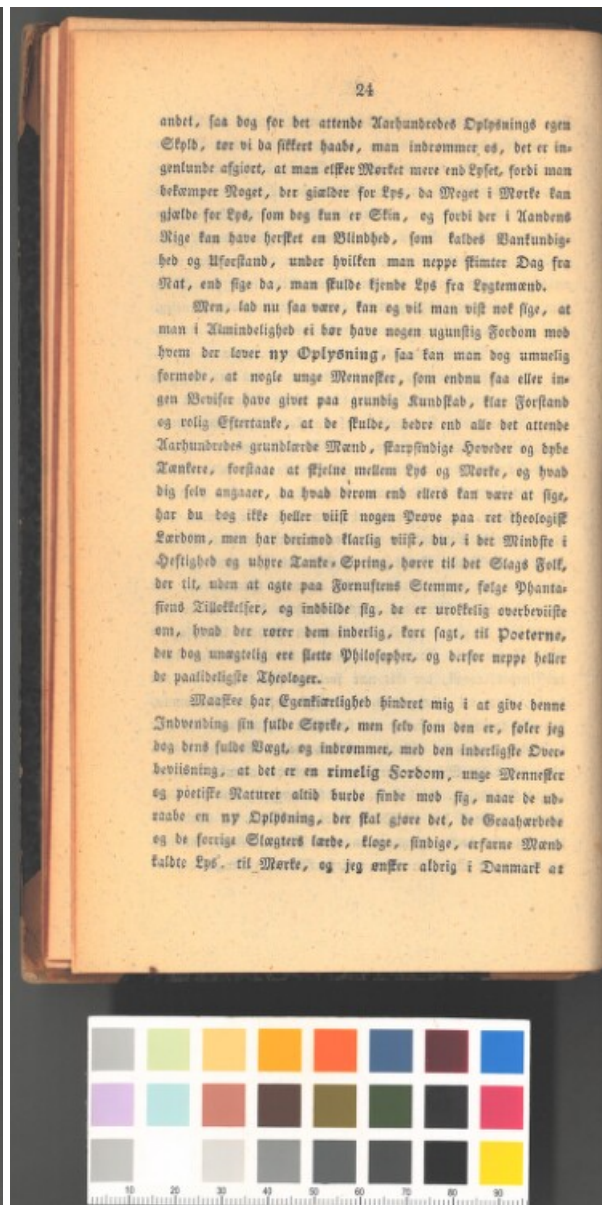
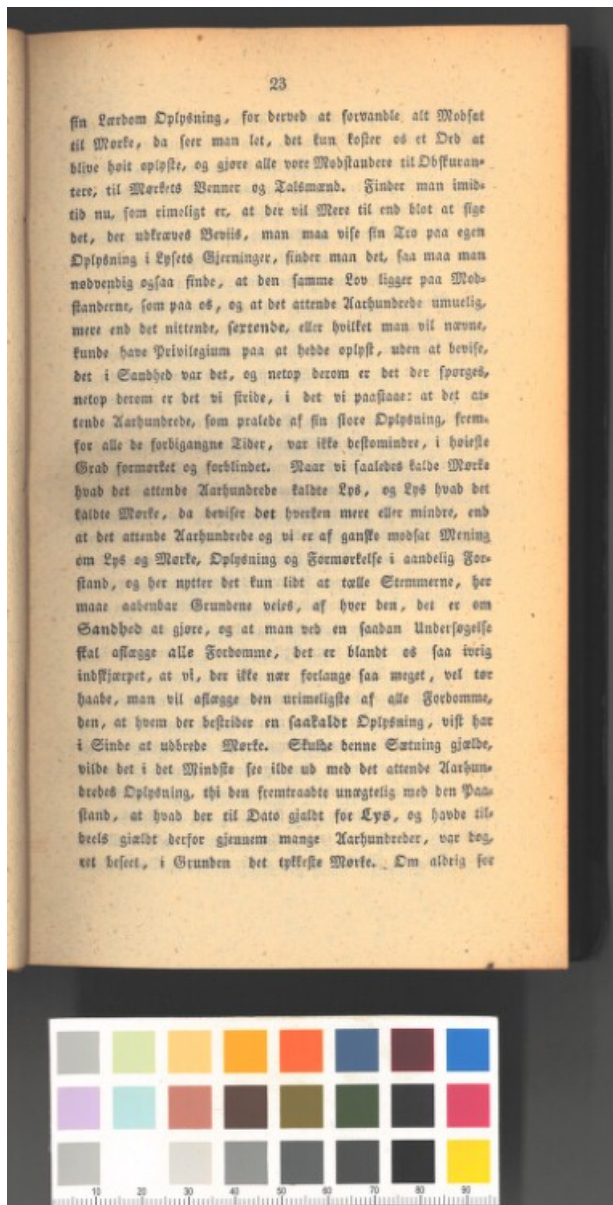
Det er alt anden Gang jeg træder her i anden Zeide med det attende Aarhundredes Oplysning, i begge sine Arme, og man kan da med Nette forde en Kolighed, en Klarhed og Betænkfømhed af mig, der ei var at vente hos Anger-Svenden, men fordeedes dog saa strængelig af ham, som om Lys var uforselig med Dunkelhed, Fædelighed med Heflighed, Sandheds-Kjærlighed med Dørløst, ja, som om Kolighed, Klarhed og Betænkfømhed udgjorde Summen af al menneskelig Fuldkommenhed, om saa end Koligheden var Kulde, Klarheden Skin, og Betænkfømheden blot Verdens-Klogskab. Men saaledes lærde ogsaa virkelig det attende Aarhundredes Oplysning at betragte Menneske-Livet og veie dets Fortrin; thi netop med denne Kolde Kolighed, dette klare Skin og denne verdenskløge Betænkfømhed, som den unægtelig udbrødte, dermed vilde den hjemle sig Adkomst til at gjælde for den sande Menneske-Oplysning, uagtet den ikke forklarede det Mindste af den dybe Dunkelhed, vi dog alle maae føle, er eiendommelig for Menneske-Livet: for Tand i Støv, for Støv med Tand; uagtet den paa hvert Spørgsmaal af det belysede Menneske-Djerte, kun gav det iskolde, færvølske Svær, giv dig tilfreds, tank ikke paa Stigt, det er mørkt! Ligesaa lidt nu som et Menneske, der føler hvad han er, kan hylde en Oplysning, der i Grunden kun træffer med Mærke, ligesaa lidt kan vist nok en Christen, der føler hvad han troer, lægge Mind eller Vægt paa de glimrende, men, aandelig talt, døde og kraftløse Egenheder, der udmærkede hin falske Oplysning, og blandede Folkens Dine, saa de blev ikke Mærket vaer, det dunkle Mærke, paa hvis Dørløst den glojede med Regnbus-Farver af brudte Stråler. Jeg vil derfor bede Gud, at jeg aldrig maae se mere Kolighed, Klarhed og Betænkfømhed, end der kan søenes med Christelig Nidkjærlighed, med levende Følelse af den dybe Dunkelhed, der ser i Himlen kan forklare, og med den Sand-

heds-Kjærlighed, der fører de krogede Veie meer end de blinde Sværd og de besynderlige Luer! Men saamegen Kolighed, Klarhed og Betænkfømhed, som lader sig søenes med en Christens Tro og Saab og Kjærlighed, det vil jeg ogsaa bede om og stræbe efter, ret fornemmelig i den vigtige Strid, jeg her forer, forer i Fortsindelse med yngre Mand, over hvis Tanker og Tænger jeg ei har at raade, men som jeg her kunne tjene med hvad der kan vindes ved Tar og Erfaring. For deres saavel som for Sagens Skyld, vil jeg da ogsaa her, med al den Kolighed, Klarhed og Betænkfømhed jeg end har kunnet naae, stræbe at bortrydde de Jerdomme, Mange vist have med et Soretagende, som det, at bestridte det attende Aarhundredes Oplysning, ved at bevise dens Uchristelighed.

Den almindeligste Fordom vil ubetvivelig være den, vore Medmændere altid med Tid have stræbt at vække, nære og indfjænge, at vi, som Oplysningens Fiender, nødvendig maae være Mørkets Venner og Talsmænd.

Dette Ord-Spil er nu vist nok saa tomt og vittigt, at man seiles til at foragte det, som Noget, det umulig kan forblinde eller forvirre noget tænkende Menneske, men just fordi det neppe modsiges, mindre med Tid opløses i sit Indret, just derved bliver det hos Mange en uoverstigelig Mur med al Dørløst, da selv de mest indtjende Grunde torne af paa den Tanke, at i saa Fald maatte Mærket være bedre end Lyset, hvad dog er umuligt.

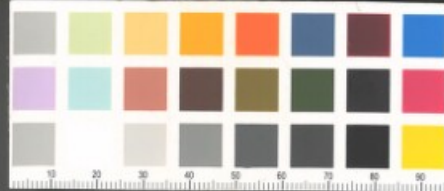
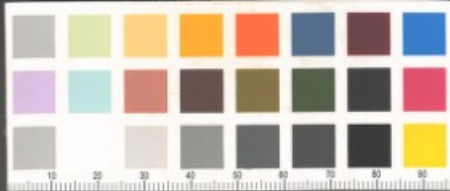
Det her derfor vist med Tid, og det ikke een Gang, eller fra een Side blot, erindres og bevises, at saa vist som det unægtelig er, at Oplysningens Fiender er Mørkets Venner, saa lidt udspringer deraf den mindste rimelige Formodning om, at vi, som bekæmpe, hvad det attende Aarhundrede behagde at kalde Oplysning, at vi maae være Lysets Fjender og Mørkets Venner, thi behøver man blot at kalde

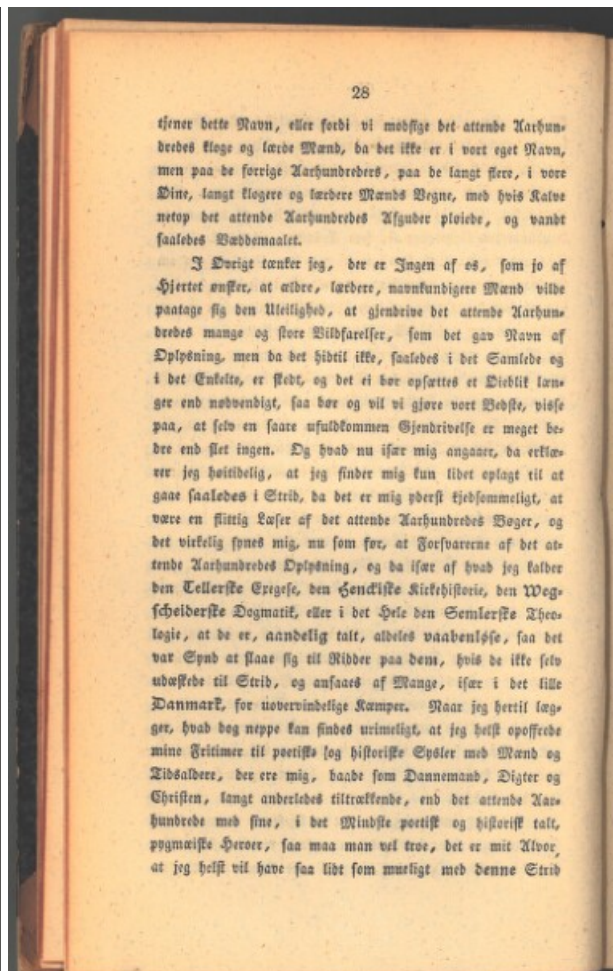
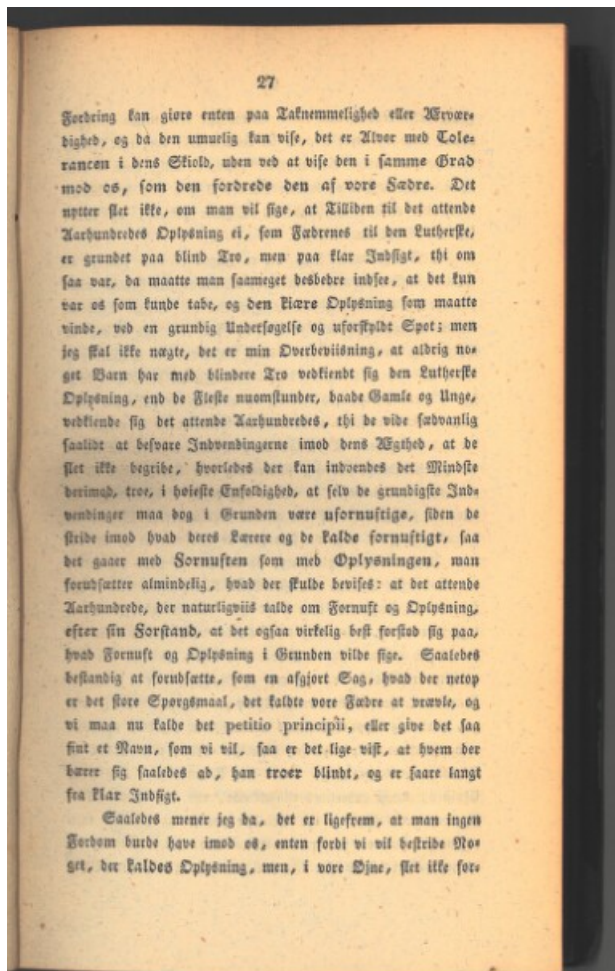

optøve den Dag, da en saadan Jordom skal vige for Andet end de meest indlysende, uimodsigelige Grunde. Men, desværre, jeg har alt en Gang oplevet den sorgelige Dag, vel i mine første Drenges-Aar, men dog, saa jeg mindes det grandt mindes grandt, at jeg ønskede mig stor, for at forsvare de høiarverdige Kirkens Fødre med deres dunhagede Nodstandere, og hvad er det Andet vi gier, naar vi beskæmpe det attende Aarhundredes Døpsning, ei for at sætte nogen ny, selvgiort isteden, men fordi den gamle, i vore Dage, er den rette, fordi det firtende Aarhundredes Døpsning svarer for os som en kraftfuld, klarøjet, gudbengiven Diding, der er anderledes værd at høre paa, end den surøjede, ubmærkede, verdslighedsbede Spottesfugl, vi finde, det attende Aarhundredes Døpsning ligner. Er, dette er vort Forsvar, saaledes vende vi med Rette den rimelige Jordom med den Døpsning, nogle unge Mennesker sidt i forrige Aarhundrede indforde hos os, uden at have givet mindste Prove paa en saadan grundig Forboom og religiøs Tænkning, som de spottede og trodsede, hos Danmarks Theologer fra Niels Hemmingsen til Nicolai Edinger Valls, hos den Lutheriske Menigheds Theologer: fra Luther og Melancthon selv, til Siegmund Baumgarten, Michaelis og Ernesti.

Forsaa vidt vi da virkelig forsvare den gamle Døpsning med den ny, uden at indblande vore særegne Ansættelser, da her vi ikke have nogen Jordom imod os, snarere maatte man finde, at da der dog unægtelig, ved den hovedfulds Antagelse af en splinterny Døpsning, skedte de gamle, grundlæggende Theologer Uret, her dem skændes bekæmre Dyrskedsomhed nu, da deres Børn paaskaae og tilbyde sig at bevise, de dømdes paa falske Beskyldninger, som Mørkets Raskmand, da de tværtimod var Lysets trofaste Tjenere! Sandelig, vilde man ikke laane Dre til et saadant Forsvar, da beviste man kun bevist, at man ei embedede den gamle Døpsning med den

ny, fordi man overtraffedes og blandedes, men fordi man elskede Ræstet mere end Lyset. Sæt ogsaa, at Lykken maatte i det attende Aarhundrede var bedre end Forstanden, saa de unge Mennesker flumpede til at see, hvad der var skift for de Gamle, saa man flumpede til at gribe det Rette, da man hovedfulds antog den Urimelighed, at Luthers og Melanctrons Døpsning, der bestod den store Kamp med Pavestømmets Morsk, og talte mellem sine Helyndere de grundlæggende Mand, der har vandret paa Jorden, at den alligevel var som Nat med Dag, i Sammenligning med den ny Døpsning, hvis pyperste Ledfører var en Poet, og det en Poet, der i Ligegyldighed for Sandhed, i Højtidelighed, Raahed og Respekt, vel er mageløs, sat ogsaa, man havde grebet Guld med Gøring, da man annammede Voltaires Døpsning, som et Løangelium, hvis hjertesigende Troværdighed var i Grunden meer end alle klogtige Besvise; sæt ogsaa dette urimelige, neppe mulige Tilfælde, saa er det dog lige vist, at ligesom Ilden prøver Guldet, saaledes maa Gensynning prøve Døpsningen, for dens Værdighed er bevist, for man ret kan indsee sin Lykke, og trods af Modsigelse. Er Troen velgrundet, sagde Døpsnings-Mændene i det attende Aarhundrede, da maa den nødvendig vinde ved enhver Undersøgelse, og foragte den Spot, der, naar den files med det virkelig Hverdags, tæner mat tilbage, og vanærer kun Spottet selv, saa talde de, og havde Ret; men hvad der var sandt i det attende Aarhundrede, maa jo ogsaa nødvendig være sandt i det Nittende; var det sandt, at de som troede paa den Lutheriske Døpsnings Værdighed, ei maatte krympe sig ved at se denne deres Tro prøvet, ei skælve for at høre den spottet, var det sandt, som jeg ikke tør nægte, da er det dog vel ogsaa sandt, at Troen paa det attende Aarhundredes Døpsning her være endnu langt mere taalmodig, da den selv har seiret ved Spot og Overtraffelse, da den ingen

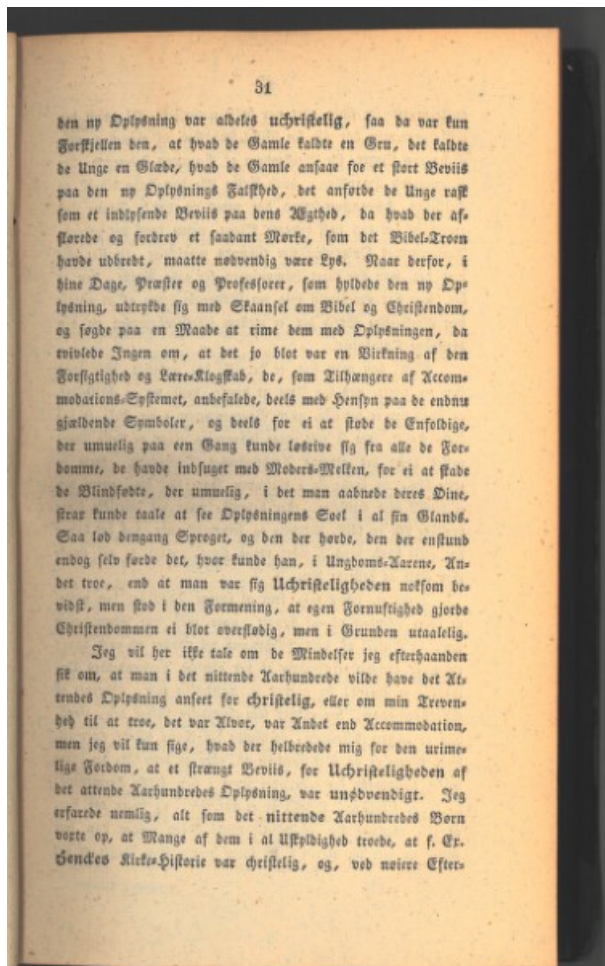
at gjøres; men jeg vilde anfse mig selv for uværdig til at bære Navn af Christelig Boglær, dersom jeg nægtede de Sjæle den Bistand, jeg troer at kunne yde dem i deres retmæssige Opstand mod det attende Aarhundredes uchristelige Oplysning, som truer med at vilde befæste sig i Danmark, da den begynder at blive hvidt i Lydsland; thi hvem der ikke veed det, maae vi dog sige, at ligesom, ved dette Aarhundredes Begyndelse, de gamle, høilærde Mand: Dogmatikeren Storr, Moralisten Reinhard og Kirkehistorikeren Schrøff, protesterede mod det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sog, saaledes fattede der nu, hærtead paa ingen Højskole, lærde Mand, som gier det Samme, og have ved modnere Overlæg, fundet hin Oplysning, de tidtels i Ungdommen kjædede, deres Bifald uværbig. Dette beviser vist nok ikke stort mere, end at vi er langt fra at være de eneste Boglærde, der anfse det attende Aarhundredes saakaldte Oplysning for en stor Formørkelse, men andet skal det ei heller hie bevis, hvor det kun gjælder om at bortebyde den Fordom, vor Ungdom, voer rings Antal, eller vor Unavkundighed turde vakte; det egentlige Beviis for vor Ret til at bestride den hærkende Oplysning, det maa vi seere selv, eller have tabt.

Den eneste Fordom jeg endnu befinder mig paa, er den, der, om den end ikke findes hos Mange, vist med Tid vil blive vakt imod os, forsaavidt vi vil bestride det attende Aarhundredes Oplysning, ved at vise dens Uchristelighed, dette vil Noget sige, er unødvendigt, Andre: det er unyrtigt, og voer Nedsættelse: det er intolerant i høieste Grad.

Hil I beviser noget med det attende Aarhundredes Oplysning, kan man sige, da beviser, den er falsk, saare ikke til sit Navn, holder ikke hvad den lover, giver Mennesket inter Lyk, end sige Klarhed, i sine vigtigste Anliggender, men vil fortære ham til at glemme dem, til at glemme sig selv over Verden, Tanden over Legemet, Evigheden over Tiden, det

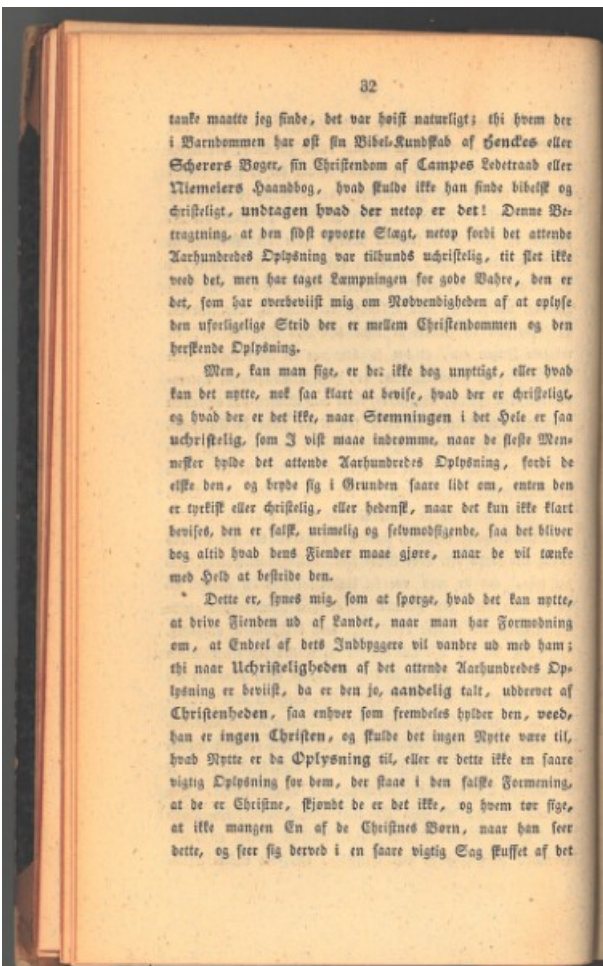
store Mærke, i hvilket han snart skal nedsynke til de forrige Slægter, over det lille Lyk, hvorved han, daatlig nok, veileder sig til Graaven; beviser det, som jo er, og maa være deres egentlige Paastand, og spiller ikke Tid og Tid paa, vidstefrig at beviser, hvad vel Gaa eller Ingen tvivler om, at Theologernes Oplysning, i det attende Aarhundrede, var ligesaa uchristelig, som Poeternes, der bandede dem Beien, og Philosophernes, de byggede deres Systemer ved!

Der var en Tid, da denne Fordom spædede mig uovervindelig; thi den bekræftede mig, og gjorde, at jeg, videnskabelig, lagde langt mere an paa, at vise, hvor undermenneskelig de: dyrt: sandt og vandet, og hvor falsk: hul og tom, falsk og trostøst, end hvor uchristelig det attende Aarhundredes Oplysning var. Vist nok laar Grunden hertil for en Deel i min poetiske Magelighed, og Modbydelighed for hvad det attende Aarhundrede kaldte Lærdom, men begge Dele vilde jeg dog vist ligesaa vel have overvundet i Kirkens, som jeg overvandt dem i Nordens Historie, dersom jeg ikke havde anfset det for unødvendigt, og troet, tegt at turde forudsætte, Alle vidste, at det attende Aarhundredes Oplysning var ikke blot uchristelig, men antichristelig, ikke blot uoplyst af en anden, men af en aldeles modsat Alde. Vist nok var det en overilet Slutning, der vidnede om en Mangel paa Menneske-Kundskab, som kun Aar og Erfaring afhjælper, men hvad er naturligt, end at man troer, Alle veed, hvad man har hørt af Alles Mund, og glemmer saaledes, at Mange kan have sagt mere end de vidste, Andre mere end de mindes, og at endelig Mange er fødte siden vi, og har i deres Barndom kunnet siet ikke hørt, hvad vi hørde i vorer. Jeg hører nemlig til dem af det attende Aarhundredes Børn, som hørde baade det Gamle og det Ny, lærde tidlig, hvad Christendom var, og opvokste under den franske Revolution, da de unge, ligesaa lidt som de Gamle, gjorde nogen Hæmmelighed af, at

den ny Døpsning var aldeles uchristelig, saa da var kun Forskjellen den, at hvad de Gamle kaldte en Gien, det kaldte de Unge en Slæde, hvad de Gamle ansaa for et stort Beviis paa den ny Døpsnings Falskhed, det anførte de Unge vist som et indfølsomt Beviis paa dens Nødsid, da hvad der afsloredes og foretog et saadant Mord, som det Bibel-Troens havde udbredt, maatte nødvendig være Løs. Naar derfor, i hine Dage, Præster og Profesorer, som hylkede den ny Døpsning, udtrykte sig med Skaansel om Bibel og Christendom, og søgte paa en Maade at rime dem med Døpsningen, da tvivlede Ingen om, at det jo blot var en Bistning af den Forsigtighed og Læres-Klogskab, de, som Tilhængere af Accommodations-Systemet, anbefalede, dels med Hensyn paa de endnu gjældende Symboler, og dels for ei at støde de Enfoldige, der umulig paa en Gang kunde læse sig fra alle de Forordninger, de havde indfuglet med Moders-Mællen, for ei at støde de Blindsedte, der umulig, i det man aabnede deres Dine, skær kunde taale at see Døpsningens Suel i al sin Glans. Saa lod dengang Sproget, og den der hørte, den der enklund endog selv føede det, hvor kunde han, i Ungdoms-Lærens, Andet troe, end at man var sig Uchristeligheden noksom bevidst, men stod i den Formening, at egen Fornuftighed gjorde Christendommen ei blot overflødig, men i Grunden utaalig.

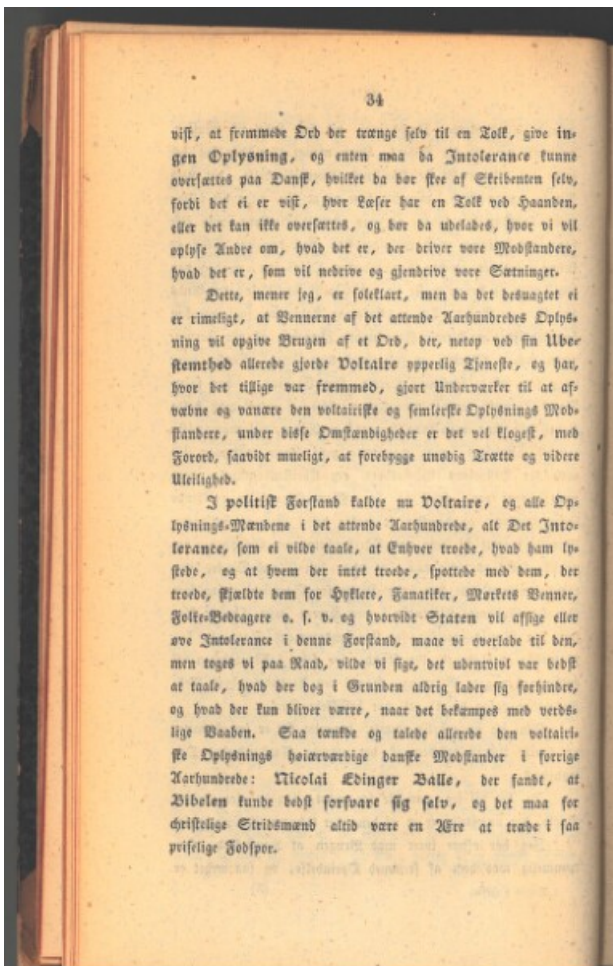
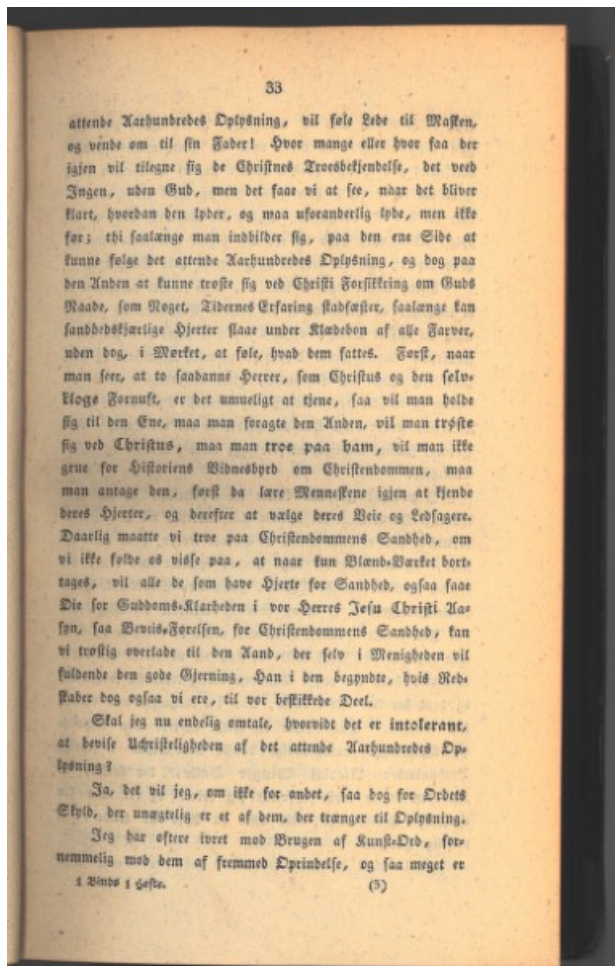
Jeg vil her ikke tale om de Mindste jeg efterhaanden fik om, at man i det nittende Aarhundrede vilde have det Aarhundredes Døpsning anset for christelig, eller om min Trevenhed til at troe, det var Alvor, var Andet end Accommodation, men jeg vil kun sige, hvad der helbedede mig for den urimelige Forbød, at et strengt Beviis, for Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Døpsning, var usdødvendigt. Jeg erfarede nemlig, alt som det nittende Aarhundredes Børn vorte op, at Mange af dem i al Uspidighed troede, at s. Er. Gøndes Kirke-Historie var christelig, og, ved naare Efter-

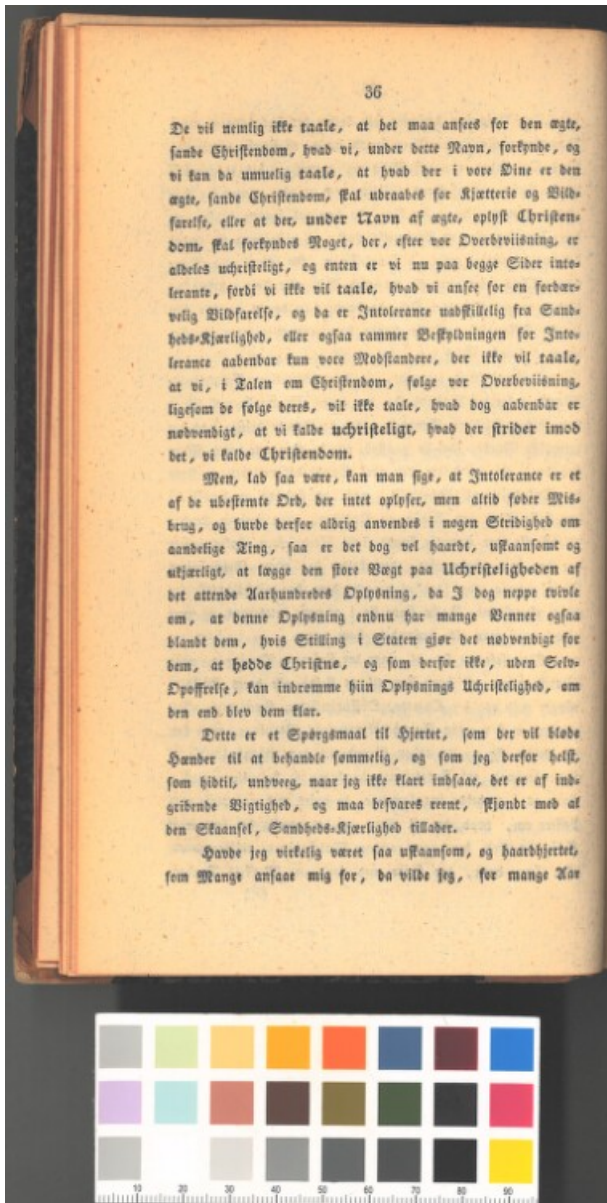
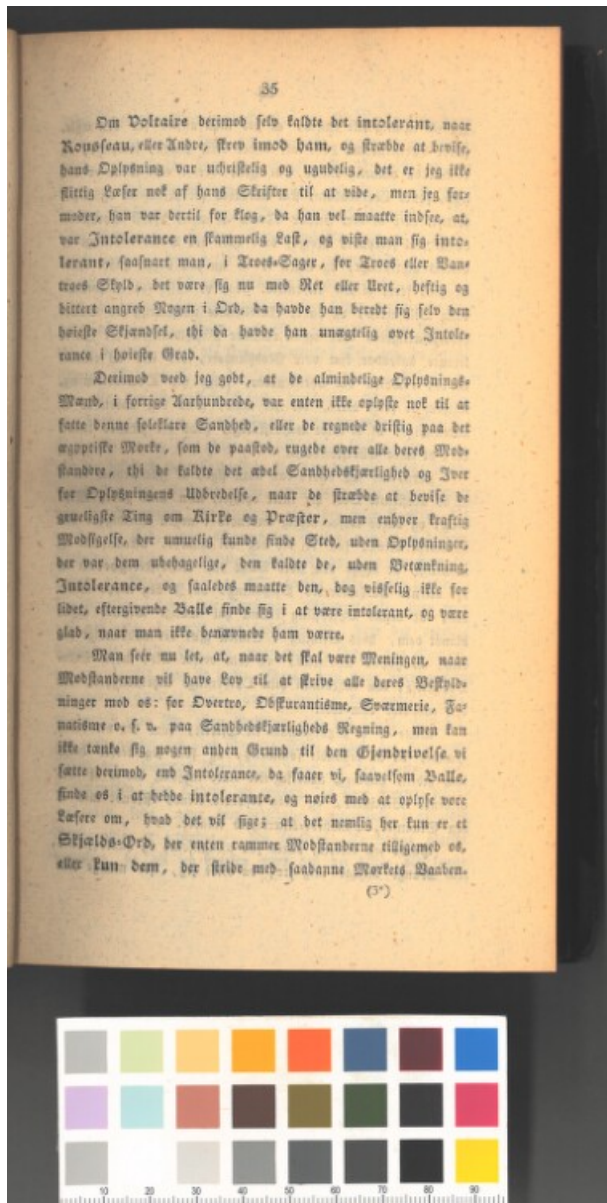

taale maatte jeg finde, det var høist naturligt; thi hvem der i Barndommen har øst sin Bibel-Kundskab af Gøndes eller Scherers Bøger, sin Christendom af Campos Ledetraad eller Niemelers Haandbog, hvad skulde ikke han finde bibelsk og christelig, undtagen hvad der netop er det! Denne Betragtning, at den sidst epvoorte Slægt, netop fordi det attende Aarhundredes Døpsning var tilkunds uchristelig, tit slet ikke ved det, men har taget Kampningen for gode Vædre, den er det, som har overbevist mig om Nødvendigheden af at opløse den uforligelige Stæid der er mellem Christendommen og den herkende Døpsning.

Men, kan man sige, er det ikke dog umptigt, eller hvad kan det nytte, nok saa klart at bevise, hvad der er christelig, og hvad der er det ikke, naar Stemningen i det Hæle er saa uchristelig, som I vist maane indromme, naar de fleste Mennesker hylde det attende Aarhundredes Døpsning, fordi de ikke den, og kede sig i Grunden saare lidt om, enten den er tyrtist eller christelig, eller hedensk, naar det kun ikke klart kendes, den er falsk, urimelig og skumstøgende, saa det bliver dog altid hvad dens Fiender maae gjøre, naar de vil tænke med Hæd at befri den.

* Dette er, synes mig, som at spørge, hvad det kan nytte, at drive Fienden ud af Landet, naar man har Formodning om, at Endet af dets Indbyggere vil vandre ud med ham; thi naar Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Døpsning er bevist, da er den jo, aandelig talt, uddrevet af Christenheden, saa enhver som fremdeles hylde den, ved, han er ingen Kristen, og skulde det ingen Nytte være til, hvad Nytte er da Oplysning til, eller er dette ikke en saare vigtig Oplysning for dem, der staae i den falske Formening, at de er Christne, Høvedt de er det ikke, og hvem tør sige, at ikke mangen En af de Christnes Børn, naar han ser dette, og ser sig derved i en saare vigtig Sag fluset af det

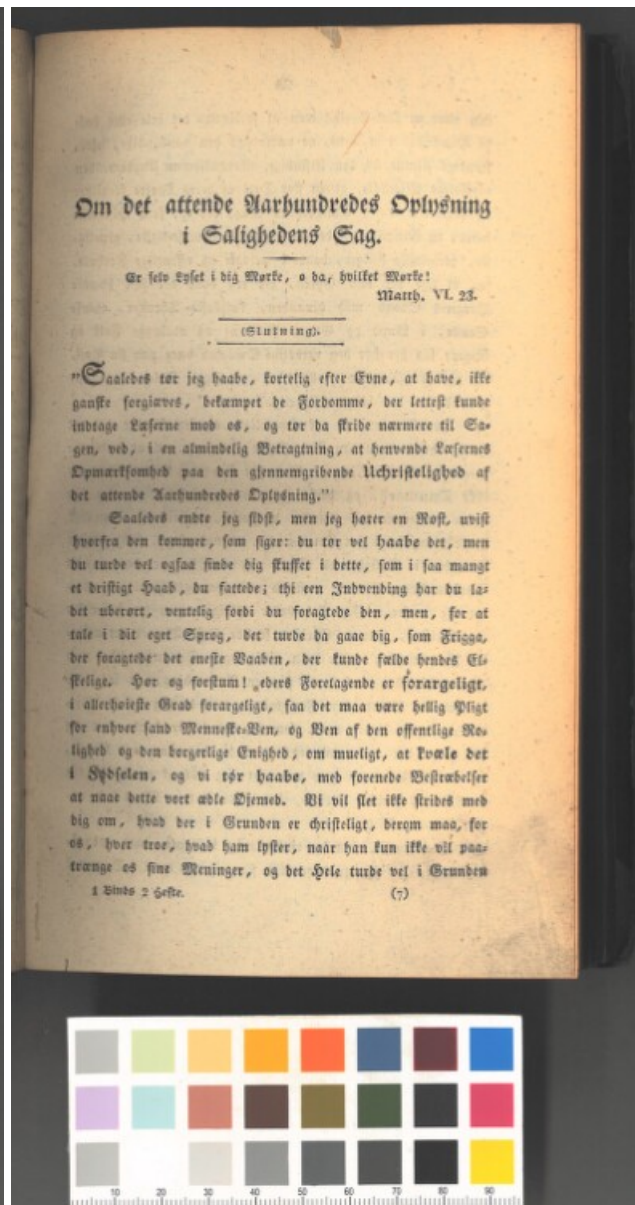
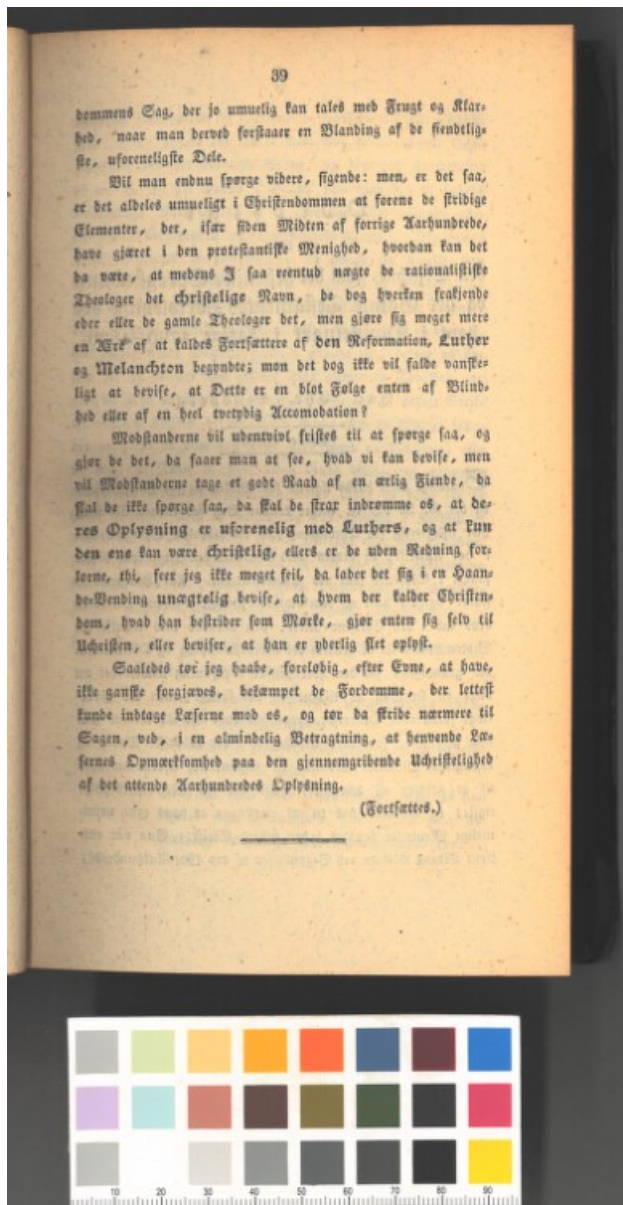

iden, have lagt Danmarks Præster paa Hjerte, hvad de have forbandet sig til, og dog altid overtræde, naar de enten beskrive eller fortælle hvad den Augsburgske Confession kalder sand og ægte Christendom, lagt dem paa Hjerte, at naar denne Christendom i deres Munde var mere Dverret og Raadelig Bidsælsel, da bod Samvittigheden dem at neblagge deres Embeder; men det har jeg aldrig naant, fordi jeg følte, at naagiet det var strengt retfærdigt, at prædike Loven for dem, der ei vil høre Evangelium, saa tilkom det dog ingenlunde os, der hede: Herre, gaa ikke i Rette med dine Tjenere, thi vi kan ikke svare dig Et til Tusinde! Sels nu, da denne strange Behovmælsel er blevet lydlig, baade i Tyskland og her, vilde jeg ikke emtale Sagen, dersom jeg ikke indsaar, det var baade tilbedeligt og tilbørligt at yttre en mildere Mening. Mist nok kan jeg ikke anse den saadantlige Udsigt for andet, end en jesuitisk Forbeholdenhed, der kun kan tilfredstille Samvittigheder, jeg ikke maa troste, men naar man tager Sagen paa det Strængste, da glemmer man den store Forsæt, der er paa en Tid, man aflægges for Ketten paa, i et bestemt Tilfælde at tale efter bedste Overbeviisning, og den man aflægges til Staten, om at vilke troelig holde visse aandelige Forpligtelser i deres hele Omfang. Strængt talt, maa man vist nok vide, hvortil man forpligter sig, have det reedelige Forsæt at opfynde det, og, naar man ei længer kan eller vil, da aabenhjertig tage sit Leste tilbage, men naar Forpligtelsen angaar aandelige Ting, hvortil man ei kan nøde sig selv, og hvorefter man ikke, uden Hylleri, eller den høieste Letsindehed, kan antage det blot udvortes Etin, naar der kan være Tvivl om, hvorvidt Værdigheden tager det saa strengt med Forpligtelsen, som Ordene nu engang, af flere Grunde usore anderlig, lyde, naar den herskende Tankemaade i religiøse Anliggender er letsinde, den herskende Tankegang aldeles vedblig, da vil jeg hvoertæn være den der koster den største

eller den sidste Sten paa en Væbtsjener, fordi han ikke, som jeg, havde den, i hine Dage, heldne Lykke, at være enig med sig selv, om det store Embede, os er betroet, og siden, maalkes med nogen Sjæls-Uro, gjæde sit Væbste, uden selv ret at vide, om han kunde kæmpe eller sige. Sandelig, her skal en Christen lægge Haanden paa Hjertet, og lade Bekommende selv afsjete den Sag med Gud, deres Samvittighed og Staten, og jeg vilde ikke være den Raadgjæver, der kildrog til, at samvittighedsfulde Mænd skode Kirken, eller forlod den, for maalkes at give Plads for Hylleri og Lidgydere. Det er en sørgelig, en gruellig Forvirring, der har taget Overhaand i den hieslige Underviisning over hele Christenheden, men jeg har altid naeret det glade Haab, og naeret det fremdeles, at den, i det Maaeste hos os, ved Sandheds Kraft, i Forbindelse med den Mildhed og Staanfomhed, der sædes i Danmark udmæretede baade Værdighed og Felt, efterhaanden skal vide for saa christelig en Enighed, som man i Verden kan vente.

Men, skal det ske, da maa det naturligtvis blive klart, hvad der er christeligt, og hvad der er det ikke, og her kan ingen Staanst finde Sted, thi hvad man finder uchristeligt, kan man ikke lade der Væbtsætte, uden at delvise Christendommen, og mødfige sig selv; i denne Undersøgtelse maa ingen, der vil lære Andre Christendom, undlade at tage levende Deel, og hvem der ikke, naar han ser, hvad der er sand, ægte Christendom, vil prædike den, maa nødvendigvise føle, at han ikke, som etlig Mand, kan, under Navn af Christendom, forpude hvad han ved, er det ikke, og selv maa han nødvendigvise indse, at den Sag er for vigtig, til at hans Personlighed kan komme i Betragtning. Selv er han sin Dommer, og er han urelig nok til at vilke flusse sine Medmennesker i deres Saligheds-Sag, da tager han sig naturligtvis ei Sagen nær, og ser at skane saa værdige Personer, som vi her baade, næppe findes, kunde vi derfor undlade at tale Christen-

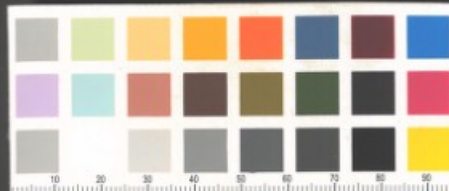
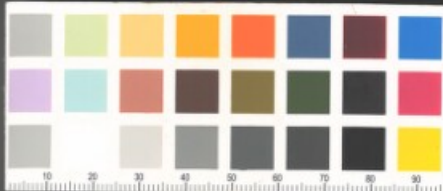
kun være en Død-Strid; men at forkiætte det hele eller halve Præsteskab i et Land, at vække hos den vantroende, uferstandige Almue, og den letfærdige, ubetænksomme Ungdom, den utrykkelige Mistanke, at en stor Deel af deres Lærere forvilder og forvirrer dem i Salighedens Søg, det er, som Historien lærer, en Fanatisme, der kan have de uoverseeligste, grueligste, sorgeligste Følger, baade i private og offentlige Forhold, ja, vi sige det med Ønsen, det er, hvad der kan hvæsse Borgerens Sværd med hinanden, kuldkaste Throner, eplesse Stater, i Bund og Grund seerbarve og ødelægge Folk og Riger; saa her bør den verdslige Dyrighed være paa sin Post, og paabyde Kaushed, eller dog paalægge Taler saadanne Waaned, at den bliver uskadelig.

Det klinger vist nok frygteligt, og jeg kiender vel det Land, hvor en saadan Tale finder Indgang, til at forblinde Regjeringens Øjne, men, Gud ske Lov! det Lands Navn er ikke Danmark, og derfor glemde jeg virkelig, at man her kunde vente en saa ubaand, uhistorisk, uchristelig, tyrkisk Indvending imod det Horetagende, at undersøge, hvad der er Sandhed i Salighedens Søg, og om det er den sande Christendom, der nu erkund med saameget Præl har udgivet sig derfor. Jeg skal heller aldrig nægte, der hører for en Christen, især en Christen fra de sidste Tæere i det attende Aarhundrede, efter min Erfaring. Saameget til, med Sogtmedighed, at besvare sig en Indvending, at jeg hellst overlob en Anden den Hovretning; men da jeg nu ser Dyrisket ingen Anden ved, som jeg tør haabe haade kan og vil giøre det bedre end jeg, maa jeg dog giøre mit Bedste, og ovenikøbet være glad ved, at jeg tidene erindres om en Mangel i min Hovretning, det staar i min Magt dog nogenledes at afhjælpe.

Det Første, som her rinder mig i Tanken, maa nødvendig være, at for tredieve Aar siden hørde man i Danmark

omteent samme Indvending mod det kun alt for hidsige Foredragende, der dengang hørte til Dagens Orden. Vel var det ikke Halle eller Guldberg der talte saa, thi de var klaroiede nok til at indse, at de Præster og Professorer, som gæns for en Undersøgelse om, hvorvidt de lærte Sandhed og især hvorvidt de lærte sand Christendom, derod enten røde en Ret, eller vanære en god Sag, og at en Christen, som tænker, Forargelse kan undgaaes, har glemt, hvad Herren siger, det er nødvendigt, at Forargelser maa komme, og værst for dem selv, ved hvem de komme. Men de vare dengang saa blandt Christne, der med Halle og Guldberg havde den samme Tro, at Bibelen kunde fortælle sig selv og sine Lærere, og derhos den klare Indsigt, at det var langt mere end al Verdens Magt formaaede, da der vil længere Arme, end selv de største Konger have, til at lukke alle Munde, da der vil mere til Tæle end Læres Ord, og noget ganske andet til at dæmpe Tvivl end Kaushed. Endel af Præsterne, og hvem der ellers solde eller foregav Sorg over den gruelige Forargelse, det var, at udraabe Bibelen for den dumme og latterligste, tildeels endog for den skadeligste og uanstændigste Bog, man kiender, og at udraabe Mængden af Præstene for de største Aare-Hovuder eller de samvittighedsløseste Hyltere, Selen beskinde, fordi de prædilede Guds Ord, efter den Augsburgske Confession, som danske Lov og deres Embeds-Ed forpligtede dem til; Disse led sig, sundum i Lys, dog mest i Len, fortjede med, at det var et Uvæsen, Vejireringen kunde hemme, enten ved vent at forbyde al Strid om Religionen, eller dog ved at sætte den Gærnsre: befale, den skule de fores paa Latin, eller paa anden Maade hindre de forargelige Taler fra at komme de Enfoldige og Bunkundige for Dine. Men hørde ogsaa tale om, hvortil Brittaneriet kunde og vel maatte lede, naar det udbredtes hos Mængden, man havde i Frankrig et Exempel at beraabe sig paa, der

(*)

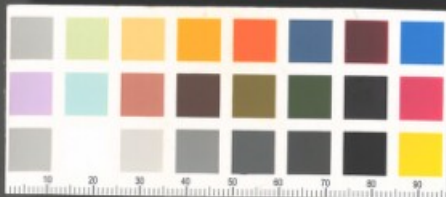

vel maatte kaldes saa isfende, som et isfprudende Vjerg, og man behøvede ei engang at beraabe sig paa fremmede Exemples thi de fleste, hvem dengang den Augsburgske Confession var en Leen i Diet, dugte slet ikke, at Constitutionen af Sertenhundredes og Treeds var dem endnu en større, og at begge Dels, om de maatte raade, snart skulde blive Odsfager, der neppe undtes Sted i Archiver. Under saadanne Omstændigheder var det usædvanlig en snar Opgae at finde Grundsten for den verdslige Aem, men Valke fandt den uden Møie i sin Bibel, og erklærede: hvem der vil løde Panden imod Kirke-Muren, bør have Lov dertil, men hvem der vil forgrube sig paa Staten, bør man give Troen paa dens Kraft i Hænderne; og jeg tør troe, det gjorde den Danske Regjering Hre, at saa skæde: at det attende Aarhundredes Oplysning fik Lov til at vise sig i al sin aandelige Glænde, Lov til at prøve Stejle med Bibel og gammeltdags Christendom, men ikke Lov til at sætte Kronen paa Dyret med de mange Hoveder.

Men hvad domme Bennerne af det attende Aarhundredes Oplysning herom? Naar de udraabe vort Forretagende for Noget, der, paa Grund af Forargeligheden, maa afstødes, og kunde med Nægt kvædes i Jøbselen, da maa de nødvendigvis misbillige den Dørbærtske, vor Regjering viste mod hvad der dog vel, i det Mindste, var sigesaa forargeligt, som hvad vi begynde, ja, de maa sige, det var stor Skade, at man ikke kvæde det attende Aarhundredes Oplysning i Jøbselen, da den usædvanlig udbredte en gunstlig Mistillid til Folkets Læerer, forstyrrede i alle Maader Nøisigheden, og gav den borgerlige Tilfredshed og Enighed et Saar, der end kledes, og som endnu kan have de farligste Følger. Saaledes maa de domme, naar de ikke aabenbar vil mødige sig selv, ved den Paastand, at i Slutningen af det attende Aarhundrede kunde man saae alle muelige Forargelser, men i Begyndelsen af det Nitende

Kat man kvæde dem i Jøbselen. Men vil de undgaa denne Selv-Mødiggelse, falde de rigtig nok i en anden ikke mindre, thi, uden Selv-Mødiggelse, kan man jo dog umuelig ønske undrettykke, hvad man selv hylder og opholder som veisjorende Oplysning, og der er da ikke andet for, end man maa ændre sin Tale, og sige: den blotte Forargelighed, og Hensynet paa farlige Følger i Muelighedens Rige, er vist nok ikke lovlig Grund til at fordomme eller undrettykke et i Dvrigt veisjorende og priseligt Forretagende, derfor kunde det attende Aarhundredes Oplysning ingenlunde undrettykkes, men det bør eders, som aabenbar er en i alle Henseender skadelig Formørfelse. Hertil maa vore Mødstandere nødvendigvis komme, naar de ikke vil mødige sig selv, og da sjaac vi atter ved det fore Spørgsmaal, hvis Oplysning der er den rette, et Spørgsmaal, de dog neppe vil paastaa, enten Nægtspog eller Undrettykkelse kan afgjøre!

Men, skønde jeg tør haabe, at Mødstanderne, efter denne hjertelige Advarsel, vil vægte sig for, offentlig, at tale om Forargelse, og politisk farlige Følger, var det vel mueligt, at de besværgere talde drom indeil sine Vægge, og kunde, hos Endet, der ikke regne det saa noie med en Emule Selv-Mødiggelse, finde aadne Dren. Hvad Undrettykkelse angaar, kan man vist nok være rolig, saalænge Gud under os en Konge, der elsker Sandhed og Oprigtighed saa høit, som Frederik den Sjette, og det er desuden et en usikkerhedslig Lykke, at vore Indvendinger mod det attende Aarhundredes Oplysning fremkomme under en Kyrtse, der selv ved Styret har gennemlevet hine Dage, da alle den Oplysnings Benner raadede, at kun ond Samvittighed, eller kjærlingsagtig Feilhed, kunde saade til at lægge Baand paa Tælen om hvad man kalder en Sælsgheds-Sag, og som det derfor usædvanlig maa være hvert Menneske vigtigt at betragte i Dets egne Øie! Neppe kan Nogen føle dette dybere end jeg, hvis

offentlige Tale, baade med Mund og Pen, med hvad jeg kalder falsk Dypning, for menneskelige Øjne at see, maatte blevet kvælt i Jødelsen, hvis Danmark ei havde haft en saa erfaren, sandhedskjærlig Drot; men netop Dette, at man virkelig lagde an paa at faae min Lunge kundet, og at jeg virkelig hos Mange har fundet den Jørdom, at min Tale, med det forargeligste Uvæsen, der har fundet Sted i Christenheden, var forargelig, og derfor i det Mindste helligt at misbillige, Dette burde for længe siden drevet mig til med Fjød at bekæmpe en Indbildning, der faaer saa fiendtlig mod al Dypning, altsaa mod al Sandhed. At jeg imidlertid ikke har gjort det, og at jeg selv nu nær havde glemt det, kommer, saavidt jeg kan skønne, ogsaa meest deraf, at jeg fik min første Dannelse i det attende Aarhundrede, og derfor let overseer, hvad der har sit Udspring i det Nittende, og det har, blandt os, den iisfælte Ligegyldighed for aandelig og evig Sandhed, der skuler sig under Masket af dyb Værbøghed for det Helligste i alle Skikkelser, og den sømste Fjægt for at berøve Møgen hvad der, det være nu med Ret eller Uret, er hans Hjerte dyrebart. Denne Uretskædhed, for hvilken det er ligegyldigt, hvorved man troster og beroliger sig, og som troster sig selv med, at Sandhed og Logn, i aandelige Ting, kommer vel i Grundten ud paa Eet, den kienkte man hos os, i det attende Aarhundrede, kun liber til, og derfor har jeg været seen til at troe, man virkelig kunde anfse det for bedre, om de groveste Wildfarelser i Sælgshedsens Sag rodfæstede og forplantede sig, end om man, ved levende at bekæmpe dem, vilde vække Fjød af den Død, de kalde Nøilighed, og nobig vil forstyrres i. Kun Erfaringen har paanedt mig den Overbevisning, at denne Tænkemaade ingenlunde blot er Natur-Philosophiens, men i det Hele voer Aarhundredes ende Tand, og at de, der fare under christelig Flag, med falske Papirer, derfor alvroegne finde mange aabne Øren, naar de, fiendt i Selv-Møds-

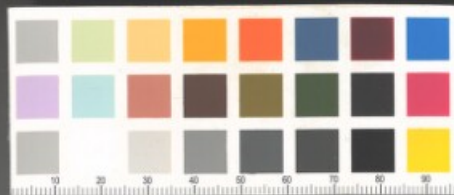
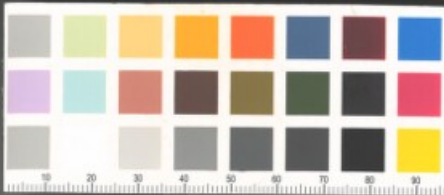
gelse, raabe Væe over os, som dem der ikke geue for at give Forargelse og forstyrre Kirkens Fred!

Under saadanne Omstændigheder er ingen Sag saa klar, at den jo trænger til at fremstilles i al sin Klarhed, og, maatte der lpfkes mig med den nærværende, tør jeg sikkert haabe at betrydde Jørdommen, overalt hvor det kun er en Jørdom, og ei et Mundheld, man har sine Grunde til at bruge.

At give Forargelse, ved man dog vel, et, christelig tal, med Død eller Exempel, at fejste og forføre de Enføldige og Udefæstede til hvad der er uchristeligt, og forsaavidt det anfes for uafgjort, om det attende Aarhundredes Dypning er christelig eller ikke, maa det da ogsaa være uafgjort, om vi, der beskride den, give Forargelse eller ikke, saa, hvad end Medsindenderne men, maae de dog først bevise deres Lærdoms Christelighed, før de kan kalde vor Mødsigelse, i christelig Forsand, forargelig; thi at Kristus ei vilde kalde det forargeligt, at man afførte hvad der falskelig udgav sig for Christendom, det er dog vel indlysende!

Herved komme vi altsaa ikke videre end til Strids-Punkten, og tage vi nu Ordet i sin videre Bemærkelse, saa forargeligt og anfødeligt bliver eet og det Samme, da maae Vennerne af det attende Aarhundredes Dypning nødvendig indkomme, at den er ligesaa forargelig som vores Mødsigelse; thi den har unægtelig spødt mange tusinde Mennesker, og færder os i det Mindste ligesaa meget, som vor Dypning fæder Andre.

Spørgsmaalet maa da vel blive, om man, for Ingen at stæde, skal undlade at beskride, hvad man troer er en fet, døvellig Wildfarelse hos sine Med-Mennesker, og hvem see ikke, at dette Spørgsmaal umuslig kan besvares bejovnde, uden at bryde Staven over al Dypning, og prise den Hjertelighed, der gjør ligegyldig for Andres sande Væe og Vel!

Dog, selv om man ikke sees det, som i vore siert epistole Dage vel er muligt, saa ved man dog vel, at Morren Luther stodte saare mange Mennesker, ved den Paasand, at Pavehommet var en aibeteds falsk Christendom, og at Millioner endnu paasaa, han paa den forargeligste Maade forspredte Kirkens Fred og Enighed, ja udstroede en Trodslygts-Ord, der haade i Kirken og Staten har havt de grueligste og forbarreligste Følger, forarsagende den blodige Tredivaars-Krig, og i det Hele den Uforsonlighed mellem Tysklands Folk, som afkræftede og omsider opløste Riget. Det ved man dog vel, og nu spørger jeg: om disse Betænkninger kunde afholdt Luther fra at aabenbare og bekampe Pavehimmets Wildfarelse, eller om man finder, det var dumt af Frederik den Visse, at han ei kvalde den Dypning i Jordselen?

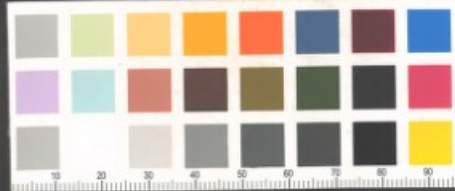
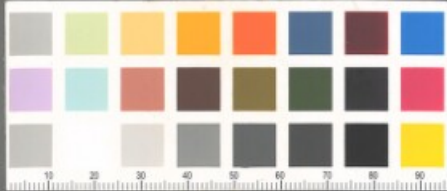
Dog, selv om man i Grunden er catholik nok til at men, det kunde ikke skade, om Luthers Mund var blevet kundt, hvad siger man da om Christi og Apostlernes?

Man ved dog sagtens, at Kristus stodte og forarsagede Mange med sine haarde Taler, at han ret med Tid valde den Mistanke hos Folket; at deres Lærere var Djævalke, som havde ranet Kundskabens Nøgle, gik selv ikke ind, og holdt dem ude, som vilde indgaae, og at han aabenlyst bekiendte, det var hans Villie at tænde Trodslygts-Ild paa Jerden, saa der blev Splid, selv mellem dem, Naturens Vaand paa det Noieste sammenfugtede, og man gior ham da ingentunde Uret, ved at paasaa, han moegtig videreg til den jødiske Stats Dypning og Delaggesse. Man ved vel ogsaa, at hans Apostler, hver de mellem Fødningsene forkyndte Evangelium, stodte Mangfoldige, ved at erklære dem for Afguds-Dyrelere, og at de Christus tidlig med Rette bekiendtes for at hvælte Folkens Patriotisme, og end mere deres Agtelse for det lønede Præstestab, og nu spørger jeg: havde de Oppersits-Præster Ret, som sagde om Kristus: han forfører Folket,

havde Jøber og Fødnings Ret, som stræbde i Jordselen at kvæle det Ord, der udraabte alt Mobsat for Løgn og Wildfarelse, eller havde Kristus og hans Apostler Ret deri, at en Dypning kan være Menneskene saa vigtig, at den bør meddels og annammes, om det saa end skulde see paa al timelig Belsæds Biføstning!

Siger man nu: Kristus og hans Apostler havde Uret, da bekiender man jo derved, man er ikke Christen, men siger man, de havde Ret, da maa man ogsaa indkomme, de har Alle Ret, der, for en saa vigtig Dypnings Skyld, tilfidsætte alle verdslige Hensyn, og her staa vi da atter ved det store Spørgsmaal: hvis Dypning er christelig: det attende Aarhundredes eller den Nedsatte, et Spørgsmaal, dog vel intet verdsligt Hensyn bør hindre fra at blive grundigt besvaret.

Meget mere var om disse Ting at sige, og jeg tillæver mig neppe for meget, naar jeg troer, solekært at kunne bevise, at det attende Aarhundredes Dypning, hvad den saa ellers var, unangstelig var skarp som et tveegget Sværd, til at overskugge alle de Vaand, der gjennem Aarhundreder sammenfugtede Hjerter med Folk, Menneske med Menneske, ja selv de Nærmeste, Forældre og Børn og Næstefolk, med hinanden, og man skulde da vel betænke sig, for man vedde at paasaa, vor Kamp mod en saadan Dypning var Nøget, en lovfølg Dvælgelse, af hvad Navn nævnes kan, end sige da en Kongelig, en af Mennesker uafhængig Kongelig, skulde finde forargelig, saelig see Rigets No og Berger-Enigheden. Sandelig, fra denne Side betragtet, er vort Føretagende saa uangribeligt, saa aabenbar i hver Stats Land, som har en protestantisk Fortid, at jeg ei kan tænke mig noget stærkere Beviis paa Modstandernes Blindhed, eller dog paa deres afse for overtrovne Tanker om vor Dumbhed, end at vilke være ved en Strang, som de skulde være saare glade ved, om vi vilde lade, saavidt muligt, ubesværet. Det troer jeg imidlertid, vi

alle vil, og det vil i det Mindste jeg, uden dog at forlange nogen Tak derfor, thi jeg vil det visstnok ikke, for at Raane det attende Aarhundredes Dplysning, men kun for at aare og tro at tieme den Herre, som vidnede: mit Rige er ikke af denne Verden, men jeg er dertil født og kommet til Verden, at jeg skal give Sandhed Vidnesbyrd, hvo som er af Sandhed, hører min Røst. Kun derfor, kun fordi jeg ikke vil have Ledd eller Del med dem, der, paa Sandheds Bekrøftning, smigre Verdens Herre, og opmuntre dem til at bygge paa Christi Kirke, som paa en Caserno, kun derfor vil jeg nødig fremstille Forholdet mellem det attende Aarhundredes Dplysning og det danske Rige, i al sin Klarhed; men seer jeg, at man fremdeles, i Eps eller Lon, arbejder paa at fordunkle det, da nødes jeg dertil, og lægger herved høitidelig alle ubehagelige Følger, som deraf muelig kunde flyde, paa Modstandernes Hoved og Ansigt!

Ja, det vord jeg, dansk i alle Maader, ærlig og aaben var min Færd og min Feide, fra den første Dag, jeg greb Pennen, for med Land at bekæmpe, hvad jeg kaldte Vind, med Lys at fordrive hvad jeg kaldte Mørke, jeg vord, at har Modstanderne negtskeds stødt paa mig i det Dunkle, da saae de, jeg var der kun, for at møde dem, hvoe de vilde undgaae mig, og aldrig fandt de mine Spor paa de krogede Veie. Jeg tor da sige: det er ikke om mit Navn jeg freder, naar jeg lader det være glemt, hvorledes man hidtil har bekæmpet mig, som om det var i Mørke man kunde seide om, hvo's Dplysning der var den ægte; men for Fremtiden maa jeg seende mig en saa værdig Modstand, og hvad jeg herefter seer omfange sig i Mærket, det aabentorer jeg uden Skaansel. Alt hvad man ellers vil sige og giøre mod den giennemgribende Forandring i Kirke og Skole, jeg aabenbar forkynder, det er min Agt, med Guds Hjelp, at forberede, det skal jeg stræbe at optage i den bedste Mening, og at be-

kæmpe med Sogtmødighed; men stræbe man at gløde mig, og hvad jeg giver min Stemme, mistænkt hos Dyrigheden, og at forurolige den, som om det var en, for Statens Vel og Roklighed, sarslig Sag, jeg spjler med, da vil jeg ikke være spag, men bekæmpe et saa uærligt Forogloende med den hie stærke Sandheds lyende Sværd, og da anlage Vennerne af det attende Aarhundredes Dplysning ikke mig, men sig selv; thi jeg har advaret dem i Tide. Man kaldte det Præl, man kaldte det hvad man vil, jeg seier, det er min Pligt at tale saa, uden Dmsked, nu da min Bane har naaet den Punkt, at jeg med Roklighed kan og maa sige: mine Venne komme nu til at hvile hos mine Fædres, eller ikke, mit Liv i denne Verden vord langt eller stakket, saa skal ikke noget Hensyn mere hindre mig fra, paa hver ærlig Raade, at bekæmpe hvad der kaldes sig Christendom, men er, efter min fulde Overbeviisning, netop det Modsatte. Hvoelst Andre vil finde denne min Overbeviisning velgrunder, det maa Tiden vise, men i mine Dine er og maa den nødvendig være det, da den, under fjorten Aars stittig Beanskning i Christen, under Spot og Modsigelse, under mange Slags Trængsel, og alle Slags boglige Systemer, vel har klaret, men ei i mindste Maade forandret sig, og denne Overbeviisning, i uadskillelig Jæeruing med min Tro paa Christendommen, som den eneste Wei til Guds Rige og de Levendes Land, haade her og hieset, den maa og vil jeg, med Guds Hjelp, udtale skriftlig, ei mindre frit, ei luntere og svagere, men klarere, end det er mundtlig Redt, og, efter vore Omstændigheder, i offentlig og mundtlig Tale, mueligt; og dermed, i Jesu Navn, Trods dem, der vilde forhindre!!

Naar man videnskabelig skal tvivles om, hvad der er Christelig, og hvad der er det ikke, da maa man nødvendig først se til at blive enig med Modstanderne om, hvoe man finder

Christendommens ægte Kilde, hvoraf den skal udsledes, og kan man ikke enes detsom, bør man slet ikke trættes om, hvad der er christeligt, men kun om, hvor Kilden findes, eller bliver Kampen, om ikke tem Deds-Strid, saa dog en dunkel, uskyldig, rende Ekspeditions-Togt. Det er nemlig, i en Række, heds med, som naar to Kampere udfæste hinanden, kan de ikke enes om, hvor Kampen skal føres, da bliver enten Kampen til Intet, eller den ene maa drage Sværd paa Stedet, og kan lade Modstanderen Vølget mellem at sige eller fægte. Derfor begynder jeg her med den Sætning, at det Ny Testamente er den eneste Kilde, hvoraf ægte Christendom videnskabelig kan ses, og bygger min hele Verdens-Tænkning paa denne Forsættning, som en, i mine Dine, uroffelig Grundvold, og hvem der vil benægte den, skal nødes til, enten at nævne en anden Kilde, eller at indrømme, han ved ikke selv, hvad Christendom er, og taler derfor hen i Veiret, naar han kalder sig en Christen, end sige da, naar han vil lære Andre, hvad han selv ikke ved, lære Andre, hvad der er den ægte, sande Christendom, som han dog tilføjer, er ham selv ukendt.

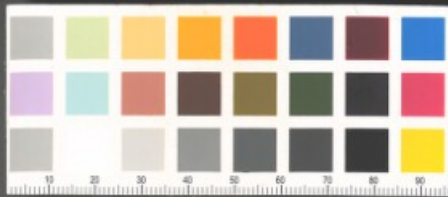
Da Sagen nu uskyldig faaer faaledes, maae Modstanderne nødvendig enten, uden al Forbeholdenhed, indrømme min Grund-Sætning om det Ny Testamente, eller nævne en anden Kilde, om hvis Værdighed den foreløbige Strid skal føres.

Indtil videre vil jeg imidlertid troe, at Bennerne af det attende Aarhundredes Oplysning, som dog vil hedde Christne, give mig Ret i, at hvad der skal gjælde for ægte Christendom, maa klart lade sig bevise af det Ny Testamente, og at dette altsaa er den eneste Kilde, hvoraf Christendommen videnskabelig kan ses. Det synes maaskee Mange alt for meget ventet, men naar de betænke, hvad man har Vølget imellem, vil de dog uden tvivl finde, at denne min Forventning ikke er urimelig.

Det ligger nemlig klart i Sagen, og i Dødet selv, at ægte Christendom er hvad Kristus har lært, og vilde have lært her alle dem, der belienende sig til ham, ved at bære hans Navn, og jeg tør påstå, at der kun lade sig tænke tvende Kilder, hvoraf det kunde være muligt at se paalidelig Kundskab om Christi vietelige Lærdom, og at disse tvende Kilder er: en sandfærdig Historie og en guddommelig Åbenbaring. Naar nu Bennerne af det attende Aarhundredes Oplysning, som vil agtes for ægte, sande, oplyste Christne, nødes til at vælge een af disse to Kilder, mon de da ikke heller skulde vælge Historien, hvorledet den maaskee end huger dem, end en guddommelig Åbenbaring i klare Død, som umulig kan være sand, med mindre hele det attende Aarhundredes Oplysning om Forholdet mellem Gud og Menneske er Løgn!

Men, hører jeg en Stemme sige, eller maaskee en Milstons Stemmer, thi paa Tallet kommer det ikke an, da Stemme-Hierarchien slet ikke gjælder i Andens Rige, hvor alle de der sige Det og det Samme, kan regnes for en eneste Stemme; altsaa hører jeg kun een Stemme sige: du glemmer der, som hartad altid, Fornuften, denne al Sandheds ægte, evige, udtømmelige Kilde, som derfor ogsaa nødvendig maa være, i det Mindste, en af Hoved-Kilderne til Christendommen, hvis denne ikke skal være usornustig, og kan da umulig være sand.

Uklarigheden, eller dog Uartigheden, i den Forsætning, at jeg glemmer Fornuften, fordi jeg ikke idelig seere den i Munden, vil jeg lege med, i det jeg kun bemærker, man skulde mindst vente saadanne Slutninger fra en Side, hvor det kaldes uforkæmmet at sige, en Præst glemmer sin Væster og sin Bibel, fordi han hartad aldrig nævner dem. Og hvad nu Sætningen selv angaaer, at Fornuften skulde, enten ene, eller selvanden, være Christendommens Hoved-Kilde, da er det Noget i Fornuften, som jeg har saa dyb Heilgæstelse for, at

Jeg aldrig tør indromme Noget, som aabenbar frider berimed, og tager jeg ikke meget fejl, er det netop Tilfældet med hin Eetning, der vil gjøre Fornuften en Vær, den neppe kan være bekendt at modtage. Fornuften, som den findes hos Menneſter, alſaa Menneſte-Fornuften, maa nemlig være Kilde til alt hvad den det være kan, ſaa bliver den det dog viſt aldrig til hiſtoriſk Sandhed, bliver neppe nogentid ſaa oplyſt, at den af ſig ſelv kan ſige os, hvad der ſkede i Gaar, hvor den ei var tilſtede, end ſige da: hvad Chriſtus mende og lærde for hende et Par Aar-Lufinder ſiden; og det maatte den dog umægtelig, naar den enten halv eller heelt Kulde være Kilden til ægte Chriſtendom.

Jeg tør da haabe, at ſelv de, der opløſte Fornuften alſeemeſt til Skæerne, vil indkomme, at til hriſtelig Kundſkab kan den vigtig nok hvorken være den forſte, den anden eller den ſiſte Kilde; jeg tør haabe det, fordi hvem der ingen anden Preſer har end Fornuften, dog vel maa tage ſig i Agt for at treffe dens Grund-Lov, ſom umægtelig er den, at man ei maa ſige ſig ſelv imod, med mindre man vil gjøre ſig ſelv til Løgner.

Jeg glemte alſaa ikke Fornuften, men ærede netop dens Lov, da jeg paafød, det var kun to Kilder, hvorefter vi mulig kunde øſe vor hriſtelige Kundſkab, ſaa at, naar vi ikke tør eller vil tillægge os ſelv Inſpiration i ſtrængſte Forſtand, maae vi nødvendig holde os til Hiſtorien, for at lære, hvad Chriſtendom er.

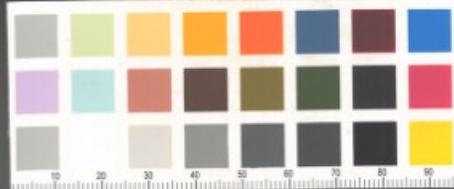
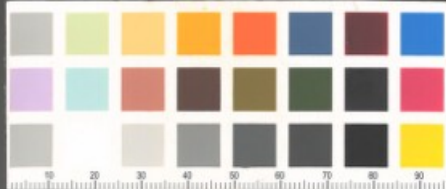
Dette kan vi nu gjøre paa tvende Maader, da den hiſtoriſke Kilde ſtrømmer giennem Tidene i tvende Arme: ſom mundtlig og ſom ſkriftelig Fortælling om, hvad Chriſtendom er, thi vi kan enten give den mundtlige Fortælling (Sagnet, Traditionen) eller den ſkriftlige (Bibelen) Fortrinnet, men, uden Selv-Meddeleſe, kan Bønderne af det attende Aarhundredes Oplysning dog umulig, med Catholikerne, ſætte

Sagnet eller Skriften, Traditionen eller Bibelen, og, videnskabelig talt, er det i alle Maader umuligt at øſe af Traditionen, ſom den rette Kilde, da den i mange Dele er høiſt forſkellig og ſelvmodſigende.

Forudſat nu, at vi, ſom gode Proteſtante, ere enige om at proteſtere mod enhver anden Hoved-Kilde til Chriſtelig Kundſkab end det Ny Testamente, betragtet ſom en ſandfærdig Hiſtorie om hvad Chriſtus lærde, og vilde have lært i ſin Menighed, da troer jeg mig til at bevise, paa det ſtrængſte, den aabnare Uchriſtelighed af Alt, hvad der er det attende Aarhundredes Oplysning i Religionen eiendommeligt.

Jeg ved meget vel, at naar Medſtanderne nodis til at erkende det Ny Testamente for Chriſtendommens ægte Kundſkabs-Kilde, i videnskabelig Forſtand, gjøre de det kun med den Forbeholdenhed, at fortælle det, hvad de kalde fornuſtig, men dets kan en ufornuſtig Fortolkning ei være dem en ſærlig Vederſtyggelighed end den er mig, og dets er her ikke Stedet til at tale om Fornuftens Pligter og Retigheder, da det her kun gælder om Kilden, og jeg naturligviis ſtaar Medſtanderne til Raad for, hvorledes jeg i det Følgende øſer deraf. Vel har jeg for havt det Kamp-Forfat, at bevise Alting paa een Gang, men nu, da Erfaring har lært mig, at jo flere Flur man vil ſtaa med eet Smæk, deſtørrer rammer man ſædvanlig ret, nu noies jeg med meget mindre.

Til de Sandheder, ſom aabenbar bevise ſig ſelv, tør man vel, uden al Frygt for Meddeleſe, regne den, at Chriſtne nødvendig maae være dyb Arbejdighed for Chriſtendommens Hoved-Kilde, og inderlig Kærlighed til den, ſamt at hvem der vil udberde Chriſtelig Oplysning, maa ſittig øſe af Kilden, idet opmuntre ſine Med-Chriſtne til det Samme, og paa alle muelige Maader lette dem Arbeidet.

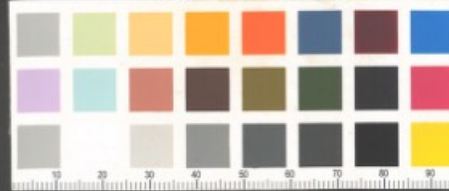
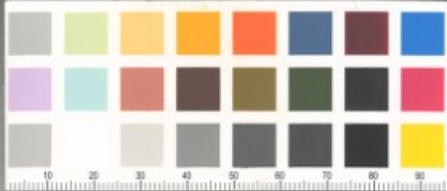
Da hvad siger nu Historien, hvad siger den daglige Erfaring om den herskende Oplysnings Forhold til Christendommens Kilde?

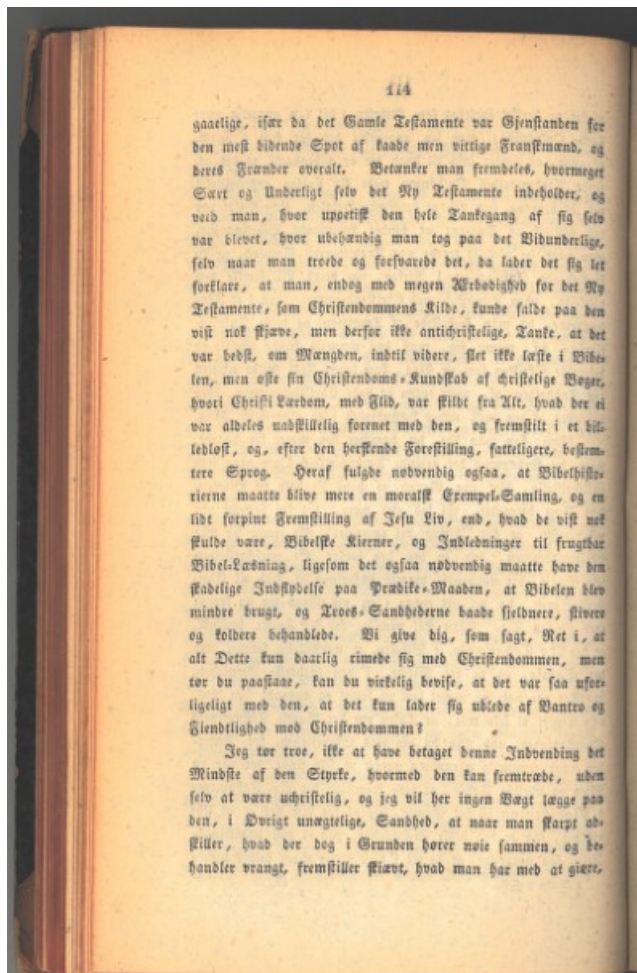
At Bibelen, under Løbet af det attende Aarhundrede, nedfandt, i den lutheriske Menighed, fra den bekendteste, mest brugte og opbevarede Bog, overalt til en lidet brugt og temmelig ligegyldig Ting, og mangenslids til en foragtet Sjældenhed, som Bibel-Elskere i det Nittende har Umage nok med at træde fra Glemfelse, og forføre med Ringagt, det er almindelig bekendt. At den ene Åem af Ops-Strømmen i det attende Aarhundrede, den Voltairiske, af al Møgt bidrog til at stille Bibelen i det foragteligste Lys, kan ikke nægtes, og hvad gjorde nu den anden Åem, den Semlerke, eller hvad gjorde de Theologer, Præster og Profesorer, som priste det attende Aarhundredes Oplysning, hvad gjorde dens Lovtaler den Dag i Dag for Christendommens eneste Kilde? Jeg kan intet Diebtik betænke mig paa Svaret; thi lærde og ulærde Skrifter om Christendom, Prædikener og Lærebøger, af alle dem der holdt det attende Aarhundredes Oplysning, have aabenbar til Hensigt at bringe Bibelen i Jørglemmelse, at begrave den i Mørke. Jeg vil her ikke anføre noget til egenlig Bevis for denne Paastand, da et saadant, i Følge sin Natur, kun kan føres i en Revision af Bøgerne, hvorefter vi tale, men selv den nøgne Paastand, hvem kan vel drage den i Tvivl, og hvorledes kan man vel kalde en Tid, i hvilken Bibelen nedfandt i Glemfelse og Foragt, christelig oplyst, uden derved noksom at kundgjøre sin egen Ringagt for at christelig Kundskabs Kilde.

Der var vist intet vovet i den Paastand, at skulde det attende Aarhundredes Oplysning i nogen Retning været agtet, maatte det været i den Voltairiske, som bestred, forhaandede og bespottede Bibelen; thi hvad der gjorde Pøgt med Mærket, hvad der søgte at bringe en Bog i Jørglemmelse, der har

virket og berøst saaledes som Bibelen, det kan umulig være sand Oplysning; men jeg anmærker det her kun i Forbigaaende, og holder mig til hvad der er aabenbart, at det attende Aarhundredes Oplysning træde sig ligesaa antichristelig ved at begrave, som ved at korsfæste Bibelen. Uchristelig var det vistnok af Paverne at hindre Lagmands Bibeloversættelse, men naar de virkelig troede paa Traditionens Rænhed, og en særlig Inspiraation i Kirken, var deres Biskaffers dog tænkelig, uden Fiendskab mod Christendommen, men i et Aarhundrede, da man forsøgte at Traditioner og helve Inspiraationen, da, mener jeg, man dog umulig kunde omtale og behandle Skrifter som en Bog, kan lærde Folk fulde trættes om Indholdet af, uden enten at have Christendommen, eller beherskes af den mest uhyre Ledsindighed i de alvorligste Ting.

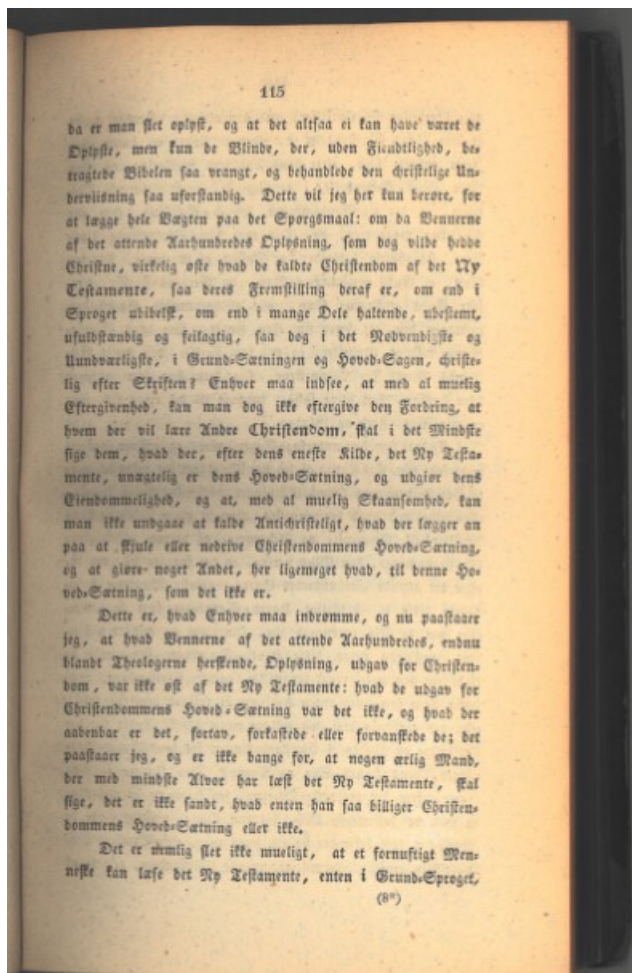
Men, kan man sige, du dommer dog meget for haardt, naar du fordommer det attende Aarhundredes Oplysning som antichristelig, blot paa Grund af dens Forhold til Bibelen, som dog betragtet, thi lad end være, det for saavidt var uchristeligt, at det, Alting vel overvejet, ikke rimet sig med Christendommen, saa er det dog derfor ikke antichristelig. Ikke Noget, der nødvendig maatte udspringe af Had til Christendommen, da det vel endog i en vis Grad led sig forene med christen Tro. Man skal nemlig, for det Første, betænke, at det Ny Testamente, i Bibelen, er uadskillelig forenet med det Gamle, og at det Sidste, i den lutheriske Menighed, maaskee var nok saa meget læst og brugt og anvendt som hint, og, naagter vi selv troe, at Taler om det Gamle Testaments Overfærdighed, end sige da om dets Skadelighed, for Mængden, var temmelig ugrundet; naagter vi selv finde, det var en fiav og uhelbig Tanke, at ville fremstille det Ny Testamente i Modfærdning til det Gamle, hvorefter det vist nok er en Udvikling, saa er dog disse Feiltagselser, paa et vist Udviklings-Trin, saa naturlige, at de vel i hine Dage maaske kaldes uund-

gaalige, især da det Gamle Testamente var Gjenstanden for den mest lidende Spot af baade men vittige Frankmand, og deres Brønder overalt. Betænke man fremdeles, hvormeget Svært og Underligt selv det Ny Testamente indholder, og ved man, hvor upøstif den hyle Tankegang af sig selv var blevet, hvor ubehændig man tog paa det Vidunderlige, selv naar man troede og forsvarede det, da lader det sig let forklare, at man, endog med megen Væbødighed for det Ny Testamente, som Christendommens Kilde, kunde falde paa den vist nok stærke, men derfor ikke antichristelige, Tanke, at det var bedst, om Mængden, indtil videre, skulde ikke læse i Bibelen, men ofte sin Christendoms Kundskab af kristelige Bøger, hvori Christi Værdem, med Alid, var skildet fra Alt, hvad der ei var aldeles uadskillig forenet med den, og fremstilt i et kildebløst, og, efter den herskende Førefilling, fatteligere, bestemtere Sprog. Heraf fulgte nødvendig ogsaa, at Bibelhistorierne maatte blive mere en moralsk Exempel-Samling, og en lidt forpint Fremstilling af Jesu Liv, end, hvad de vist nok kunde være, Bibelste Kierner, og Indledninger til frugtbar Bibel-Læsning, ligesom det ogsaa nødvendig maatte have den skadelige Indflydelse paa Prædike-Maaden, at Bibelen blev mindre brugt, og Aarss-Sandhederne baade seldnere, flinere og kolbere behandlede. Vi give dig, som sagt, Her i, at alt Dette kun daarlign rimede sig med Christendommen, men tør du paasæe, kan du virkelig bevise, at det var saa uferligeligt med den, at det kun lader sig ukiende af Vantro og Hændtlighed med Christendommen?

Jeg tør troe, ikke at have betaget denne Indbending det Mindste af den Stykke, hvormed den kan fremtræde, uden selv at være uchristelig, og jeg vil her ingen Vægt lægge paa den, i Overigt unægtelig, Sandhed, at naar man stærkt adskiller, hvad der dog i Grunden hører noie sammen, og behandler vrangt, fremstiller stærkt, hvad man har med at giere.

da er man slet oplyst, og at det altsaa ei kan have været de Dypste, men kun de Blinde, der, uden Hæbdtlighed, betragtede Bibelen saa vrangt, og behandlede den christelige Underviisning saa uferstandig. Dette vil jeg her kun beere, for at lægge hele Vægten paa det Spørgsmaal: om da Vennerne af det attende Aarhundredes Dyløsning, som dog vilde hvide Christne, virkelig ofte hvad de kaldte Christendom af det Ny Testamente, saa deres Fremstilling deraf er, om end i Sproget ubestemt, om end i mange Dele haltende, ubestemt, usubstantig og feilagtig, saa dog i det Nødvendige og Kundværligste, i Grund-Sætningene og Hoved-Sagen, christelig efter Christen? Endvser maa indsee, at med et muelig Eftergivende, kan man dog ikke eftergive den Fordring, at hvem der vil lære Andet Christendom, skal i det Mindste sigte dem, hvad der, efter dens eneste Kilde, det Ny Testamente, unægtelig er dens Hoved-Sætning, og udgjør dens Eiendommelighed, og at, med et muelig Skaanfømhed, kan man ikke undgaae at kalde Antichristelig, hvad der lægger an paa at skule eller nedrive Christendommens Hoved-Sætning, og at giere noget Andet, her ligemeget hvad, til denne Hoved-Sætning, som det ikke er.

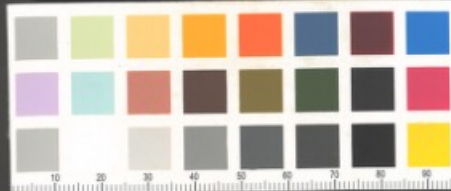
Dette er, hvad Endvser maa indbømme, og nu paasæe jeg, at hvad Vennerne af det attende Aarhundredes, endnu blandt Aheologerne herskende, Dyløsning, udgav for Christendom, var ikke ost af det Ny Testamente: hvad de udgav for Christendommens Hoved-Sætning var det ikke, og hvad der aabenbar er det, fortav, forklarede eller forsvarede de; det paasæe jeg, og er ikke bange for, at nogen ærlig Mand, der med mindste Alvor har læst det Ny Testamente, skal sigte, det er ikke sandt, hvad enten han saa billigere Christendommens Hoved-Sætning eller ikke.

Det er nemlig slet ikke mueligt, at et fornustigt Menneiste kan læse det Ny Testamente, enten i Grund-Sproget, (8")

eller i redelige Oversættelser, med den alvorsige Hensigt, deraf at lære, hvad Christendom er, uden at finde, at haade efter Jesu anførte Ord, efter hans Apostles Forklaring, og efter deres Troes-Bekendelse, i de vigtigste, mest afgjærende Digtblikke, er det Christendommens Hoved-Sætning, som alle Christene maae troe, og, selv med den videnfuldste Trods-Fare, sansbøstigt bekende: at Jesus af Nazareth, Marias Søn, er Guds eenbaarne Søn, og Verdens Frelser, der, som Guds eenbaarne Søn, alle guddommelige Egenheder, undtagen den, at være sin egen Fader, som hans Sønnen, Navn bestemt udelukker, og er, som Frelser, den eneste Saligheds Grund for Menneskene, saa kun de som antager ham derfor, kan blive salig, indgaae til det evige Liv, som er evig Åre, Fred og Glæde!

Enhver som har undersøgt Sagen, ved, og enhver som vil undersøge den, skal finde, at jeg her ikke regner det mindste mere til Christendommens Hoved-Sætninger (articulos fidei fundamentales) end hvad der umuligt, uden at glemme Jesus og hans Apostler til Evigheder og Bedrøgtede, og derved tilintetgjøre Christendommen, kan stilles derfra, og nu spørger jeg: om de, efter det attende Aarhundredes Eftersprog, oplyste Theologer fremstillede disse to Christelige Hoved-Sætninger som saadanne, eller om de ikke tværtimod alle, kun mere og mindre aabenbart, regnede netop disse Hoved-Sætninger fra, naar de talde om den ægte, rene, fornuftige, oplyste Christendom, regnede dem fra, ved enten ligesom at erklære dem for falske, eller ved at fortie dem, og erklære noget ganske Andet for det Væsenlige og Vigtige i Christendommen, for dens Hoved-Sætninger, dens Hoved-Sag og Kiærne? Saa spørger jeg, og svarer, efter det medneste Overlæg, tryk formaare at anvende, og med de bestemteste Ord, jeg kan finde: visstelig, alle de Theologer, som bekjendte sig til, hvad man, efter Sæters Tid, kaldte den rensede, fornuftige, oplyste Christendom, alle de af

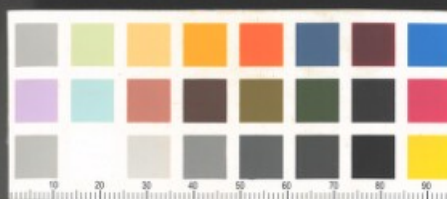
disse Theologer, hvis Bøger jeg har læst, hvis Prædiken jeg har hørt, eller med hvem jeg har talt om hvad der er den sande Christendom, de regnede fra, hvad der nødvendig maae gjælde for Christendommens Hoved-Sætninger, saavel den skal oses af det Ny Testaments; og at vere Dagens Theologer saadantlig Intet vil vide af, at Jesus er Gud med Jøderne, og at Troen paa ham som Frelser er det eneste Saligheds Midde, hvilket Værn i de protestantiske Menigheder, maa man jo hartad sige, ved ikke det! Staaer det ikke selv i Verne-Bøger for Almen, at Hoved-Sætningene i Jesu Lære er: Gud, Sorsyn og Udsiddelighed, samt de to store Bud at ikke Gud over alle Ting og Mæsten som sig selv, og hvad have vi da mere Vidnesbyrd behov! hvad maae ikke nødvendig Theologer sige og skrive om Christendommens Hoved-Sætninger, naar de endog vil have dem udelukke af de Christnes Børne-Lærdom! Og jeg spørger hver epimærksom Videnskaber, som har Ønske af Sandheds-Kærlighed, er det ikke dog, naar man her vil tale det mindste muligt, er det ikke dog en forfærdelig Usandhed, at hine Sætninger: der er en Gud, der er et Sorsyn, og Mennesket har en udsiddelig Sjæl; og hine Bud om Kærlighed til Gud og Mæsten, at det er Hoved-Sætningene i Christendommen, at det er hvad der skiller og udmærker den fra andre Religioner, at det er Grundbodden, hvorpaa Jesus Kristus, efter det Ny Testaments, vilde have sin Kirke grundet og bygget, som et trindt betæret, men dog, efter hans Forklaring, til Verdens Ende uindtageligt Stet for den Høiastes Børn! Er ikke Dette, som man vil indbilde Folk er Hoved-Sætningene i Christi Lære, netop de Sørud-Sætninger, den mere og mindre har tilfaldet med at fornuftig Tale om guddommelige og menneskelige Ting; og hvad der paa det Utræffeligste, efter Christi eget Vidnesbyrd, indeholdes i det Gamle Testamente. Hvoefor vil man dog ikke, naar man forskaffer Christendommens

Hoved-Sætninger, være retelig nok til at bekende, man forsøker Christendommen! Kan det være den rette Oplysning, som driver til at indbylle sig i Verke, til at opbyde al sin Lærdom, Klogskab og Epistelmæssighed, for med et Slags Staa at kunne stride for hvad man ei er, og ei vil være; nu. Christelig er den i det Mindste ikke, antichristelig er den, saavist som Jesus har sagt, hvad Apostlene vidne, og saavist som Apostlene var sande Christne, saavist altsaa, som det Ny Testamente er Christendommens ægte Kilde, og er det ikke saa, hvad tvistes vi da om, hvilken fornøstlig Mand vil da mere hedde Christen!

Men, kunde man vel endnu sige, det er nok sandt, at naar man ret har gjort sig klart, hvad det vil sige, at være en Christen, hvor vigtig en Sag det er, her handles om, og hvor daarligt det er at tale om agte, rene og oplyst Christendom, dersom der ikke er et tydeligt Ord, der kan afgjøre, hvad Christus virkelig har lært, og hvad der i Hans Lærdom er det Vigtigste, det Væsentlige, uden hvilket en Lære aldeles holder op at være Christendom, det er sandt, at naar man saaledes er kommet til Klarhed, da kan man umulig, som ærlig Mand, udgive sig for Lærer i Christendommen, og dog fortie, end sige da bestride, hvad du, efter det Ny Testamente, med alle andre kalde dens Hoved-Sætninger, umulig følge for sig selv, at hvem Talen om Jesu Gudsdom forbittrer, hvem Korsens Død forargter, er lige saavist en Fiende af Christendommen, som hine, der vilde sene Jesus, fordi han gjorde sig selv Gud sig, som Jøder og Hedninger, der jo kun havde og forsøgte Apostlene og deres Discipler, fordi de bekendte og udbredte Tro paa den forfættede og opstandne Jesus, som Guds Son og Verdens Frelser, ingentunde født de gjenfogs Klarligheds-Budet og Læren om Gud, Herjha og Udødelighed, der ei engang var ny i Philosophernes Skoler, end sige da i Synagogens. At dette indkomme vi, men derfor ikke, at de nyere Theolo-

ger, som modtogde disse Ting, men de det saa lide med Christendommen, eller var sig Uredeligheden saaledes bevidst, som du synes at paasaa; thi haade kiende vi flere saadanne Theologer, som, i langt ringere Ting, end Menneffets Saligheds-Sag, vist ikke for nogen Priis vilde behænge, og det er os tidlige klart, at i det Mindste Endet af dem virkelig anse Christen for mere end et Menneffe, hans Lærdom for mere paatidelig, hans Trost for mere beroligende, end noget andet Menneffes, saa de, betragende ham halv som den forste Philosoph, halv som et overjordisk Væsen, troet at kunne med Heie kalde sig Christne, uagtet de ingentunde troe paa hans Gudsdom eller troste sig ved hans Død og Opstandelse. Hvor uchristelig end disse mangen Gang haade tale og lære, saa er de dog ikke antichristelige, men kun forblindede af den aandløse Selv-Klogskab, der i forrige Aarhundrede, som af sig selv, blev stærk hos alle Partier, og maatte, hvor den til Overhaand, nødvendig nedbrøde Troen, og forvirre Begreberne om Gud og Menneffe, Sandhed og Udfærelse, Christendom og Hedenkab. Da det først lyndes afgjort, at Jesus ikke, som en enbaaren Son, kunde være Gud med Faderen, og at Troen paa ham umulig kunde hjælpe til Salighed, end sige være det eneste Middel dertil, saa kunde det lettere ske, at netop de, der mindst vilde undvære Jesu Trost og Veiledning, indbildte sig, at hvad der, efter deres safte Tæmning, var en stor Udfærelse, kunde Jesus ikke have lært, og maatte da, naar Ordene dog led dertil, enten have ment noget andet dermed, eller læmpet sig efter de Enfoldige. Vant, som man i Christendommen er, til at anse Christendom og Sandhed om Menneffets religiøse Hæjhold for ernstlige Død, sammenblandede man let, hvad dog i Grunden er himmelvidt forskelligt: den Sætning at Christendom er Sandhed, med den, at hvad man anser for religiøs Sandhed, er den sande Christendom, og det er da ingentunde ibl. Uredelighed eller Lige-

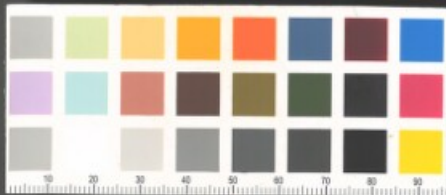
gyltighed for Sandhed, men tillige Heitagselse og Selv-Be-
drag, der har gjort Tælen om Christendom saa forvirret, som
den i Kirken, og i de theologiske, ja selv i mange af de ulla-
dste Skoler unægtelig er. Den Omstændighed, at Jesus ofte
tales i Figuraler, og at der selv i det Ny Testamente hist
og her findes Billed-Ord, der, som saadanne, nødvendig-
maane forfaaets andrædes, end hvor de bruges om deres la-
gemtil tilsvarende Gienstand, har ikke blot tjent de Uværlige
til Vaaskud, men ogsaa givet de Kærligheds Anledning til at
bedømme om en Christendommens Aand, man kunde saae, uden
Tro, hvem ved, hvortaa, og hvorefter man kunde bedømme
Ordet, og udfinde, hvad der, til Trods for dets aabnære
Betydning, skulde være dets Bemærkelse. Saaledes ubrækte
sig den vist nok grundsaftige Indbildning, at man kunde have
Christendommens Aand, siendte man bestred Sandheden af
det Ny Testaments Ord, ja at man handlede i Christi Aand,
naar man udrød Troen baade paa Aanden og paa Ham.

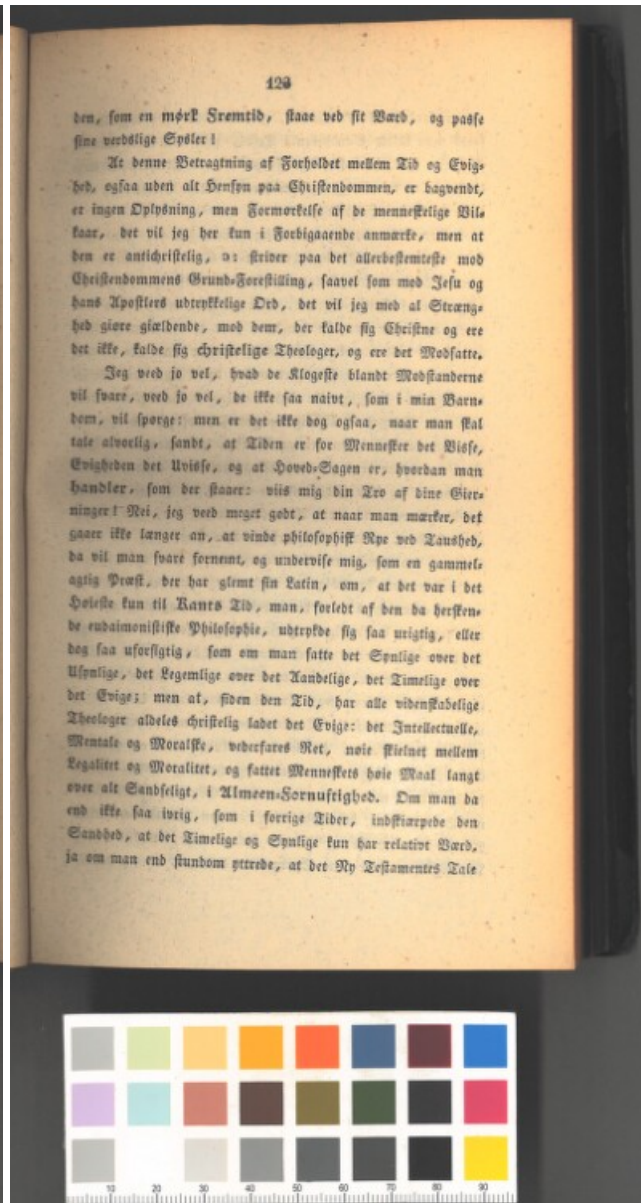
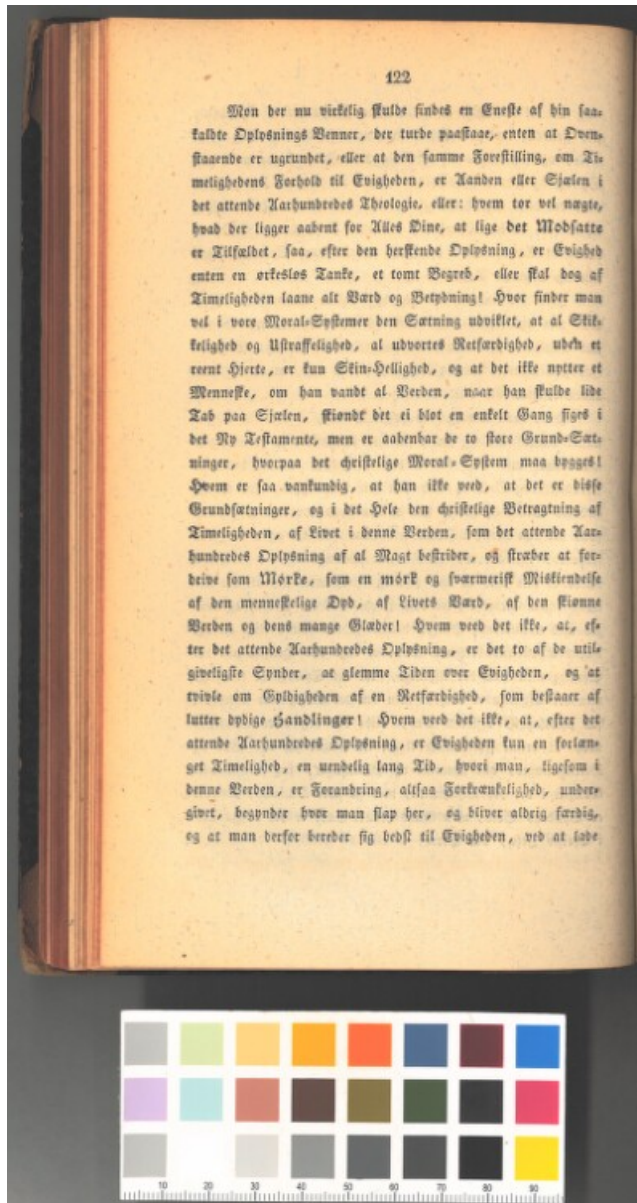
Skulde nogen Aanden end jeg selv, hvad dog ei er et
formode, giøre mig denne Invending, da vilde jeg sige, hvad
sandt er, at den slet ikke rammer Dommen over det attende
Aarhundredes Dypsnings, men kun den ubillige Dom over de
Theologer, som hjalpde den, at de alle ydste, hvad de gjorde,
og var sig den Antichristelighed brovdt, som unægtelig sand-
tes og virkede i deres Tankegang, deres Skrift og Tale, og
jeg kan ingenlunde sftiende mig selv for, i tidligere Dage,
sundum at have føldt en saadan mere eller mindre ubillig
Dom; men at man burde sftisne mellem dem, der udrægede hin
antichristelige Dypsnings, og dem der forføretes af den, bekjendte
jeg sfteds, og vil heretter heller domme for mildt end for
haardt om Personerne, uden at det dog kan have anden Ind-
sigt paa min Dem over Lærdommen, end at giøre den end-
nu skarper, bestemtere og aldeles ubetinget.

Er det nu vist, at det attende Aarhundredes Dypsnings
slet sftendelig mod det Ny Testamente, baade som Bog i det
Hele, og som Kirke til christelig Kundskab, baade med dets
Sprog og Hoved-Indhold, da kan det dog vel ingen Tvivl
være om dens Antichristelighed, eller være Gien af Sandfyn-
lighed for, at hin Dypsnings desuagtet skulde være i Christen-
dømmens Aand, der i saa Fald maatte være Selv-Modsigel-
sens og Løgnens Aand.

Ikke des mindre vil jeg dog endnu sammenligne hvad
man paa en Naade kan kalde Christendommens Aand,
med Aanden i det attende Aarhundredes Dypsnings: Grund-
Soreftillingerne nemlig i begge, for at vise, at de ere hin-
anden sftemt modfætte.

Hvad man nemlig, ved første Diekast, i det Ny Testa-
mente bliver vare, og finder stærkere stadfæstet, jo fortværligere
man bliver med det, det er dog unægtelig, at der betragtes
Mennesket og Verden, med den hele Tidsalder, fra Evig-
hedens Stand-Punkt, saa at kun hvad der kan evig være,
hvad der kan dellig bestaae, selv naar Himmel og Naar Jord
forgaar, kan det er, efter denne Betragtning, i Grunden
værdt at tale om, at agte paa og efterslunde, saa alt det Ti-
melige maa værdes efter dets Forhold til det Evige, og bru-
ges med ubestændende Hensyn dertil. Dette findes klart udsagt
i hine Apostolens bekjendte Ord: vi tage ikke Hensyn paa det
Synlige men paa det Usynlige, thi det Synlige er tidsligt,
men det Usynlige er evigt; men om det aldrig var utæpelt i
saa filosofisk bestemte Ord, vilde det dog være indlysende
nok, at denne Soreftilling ligger til Grund for alle Bud og
Betragtninger, alle Domme og Slutninger, for hele Tanke-
Gangen i det Ny Testamente, med sit store Omfæng: Læden
er Synens Sæd, men Guds Naade-Gave er det evige Liv
i Christo Jesu, vor Herre!

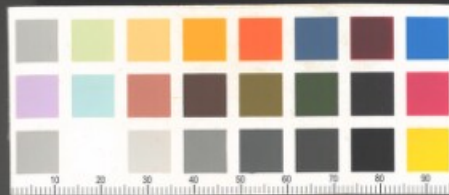
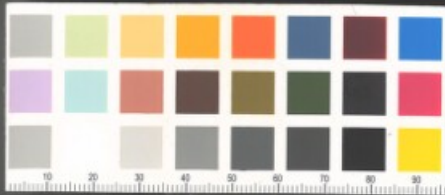

deres syndes lid overspønde, saa var det dog ingentunde, fordi man kaldte Sandheden i Tidsalder, men kun fordi man af Historien saar, hvor skadelige følger det ved Wisforstand kunde have, at tale freagteligt om Livet i denne Verden, og nedsatte de dødlige Handlinger.

Den Underviisning ventte jeg, men den er, som man ser, spildt paa mig, da, hvis det er Spønde, at beskrive det attende Aarhundredes Oplysning som antichristelig, jeg uagtet er en forsættelig Spønder, som ret godt ved, hvad han gjør, og derfor slet ikke kan høre godt af den fiarlige Føremødning, at det er kun Fortvivlelse, naar man ikke tilføder den Seel, der i vor Menighed opfyldt af Elven med Vasendow, spillede sig gismrende med Semler i Saale, fulminerede ved Pregel i Königsberger-Philosophens Hjerte, og gaar vel ned i den venlige Saale, hvor man ved, Luther nær havde druknet, med Wegscheider. Kun i Fortvivlelse gaar jeg vil jeg bede Modstanderne erindre, at vi her ikke tale om Bøghaven, men om Aanden, saa jeg har, efter deres eget System, nemt ved at forsvare min Paastand, om deres Død end lod ganske anderledes christelig om Tid og Evighed, og hvad jeg her, foreløbig, vil lægge Vægt paa, er den uagtetlige Omstændighed, at hin uchristelige Betragtning af Tiden som det Vasentlige, og Handlinger som den egenlige Dyd, i Slutningen af det attende Aarhundrede blev almindelig, baade mellem Præster og Andre, og er endnu den herskende. Thi spørger jeg, hvorledes man kunde kalde Tiden med denne antichristelige Tænkemaade, der med største Klarhed gav sig tilkende, hvorledes man kunde kalde en saadan Tid oplyst, langt mere moralsk og christelig oplyst end de foregaaende Tider, med mindre man selv i Grunden opdrede samme Betragtning, keiserheds selv af den Tidens uchristelige Aand, man priste og tilbad! Inden man, uden Selv-Modsigelse, saar dette Spørgsmaal besvaret, vil jeg haabe,

vi er tyffede saavidt frem med Exempel-Samlingen, der følger som Bilag, at Uchristeligheden, saavel af Aanden som af Livet, vi bekæmper, er derved blevet haandgribelig. Det er altsaa kun før, paa Modstandernes Beslutning, at øve en dybtgående Handling mere, jeg endnu spørger, hvorefter det kom, at man her, ved Hyldingen af den christelige Grundbetragtning, ligesom ved Fremstillingen af Christendommens Hevedsattinger, bestandig var saa hangende for de døde Mønstre, og saa ubefymret for de levende, eller maaffre saa tappe mod hine og saa feige for disse, eller er det ikke dog bagvendt, naar Jætt næsten aldrig tænker paa Evigheden, da at bede dem, de dog endelig ikke maade glemme det Tidslige, bagvendt, paa en Tid, da man aensynlig stræber efter Sjælnet af det for Verden Præiselige, og spiller Comedie fra Buggen til Heaven, da at advare med Ringvagt for den udvortes Gjæring, er det ikke omrent, som, hvad man ogsaa tit har gjort, at prædike om den slumrende hykkelige Kirkegang for tomme Seel, og at formane dem, der hørt slet ikke ved, hvad Man til Gud vil sige, til ikke at bede for tit, da man ellers let kan blive en affølgelig Pharisæer! Sandt at sige, synes mig, Sigt er langt fra at røde enten Christendom eller Oplysning, og begge Dele: oplyst Christendom, eller christelig Oplysning, det maade dog vel alle kunne se, det ikke er, saa hvem der lærde Saadant fra sig, maa vist, om han vil undgaae Selv-Modsigelse, enten tilføde, at han tænkte uchristelig, eller at han var meget uoplyst, saa uoplyst, som hvad man ellers kalder stoltblind.

Men, kunde Hornemans Tilhørere, eller hvem der ikke er stort ældre og klogere, sige: hvad tager det os, og vor Oplysning, alt hvad du paastaar og stræber at bevise om det attende Aarhundrede, vi leve og vore Lys brande i det Nærværende, sig nu, om du tør, at de er uchristelige, og see da, om det gaar dig bedre, end ham, der kaldte Hornemans

Erges taabelig nok! Lær du ikke det, saa blæse vi kun ad at din Tale om den Theologies Uchristelighed, der ikke behager dig, sikkert fordi du ikke kender den i sin uhyre Skarpsindighed og kritiske Færdighed, og det i et nydeligt Eprog.

Dertil kan jeg nu vist nok ikke svare andet, end: die lidt, Døren til, til eders Lys, som end faae under Skieppen, komme i Støge, saa de kan sinne for os! da faae vi at se, hvor de er fødte, og hvad de kan fordunkle, og skal da vist ikke glemme at anmærke det, ikke unklare at aabenbare Uchristeligheden af det nittende Aarhundredes Oplysning, hvis den findes, ligesaa uferdeligheden, som vi beskride det attende, der, saavidt vi af alle Mærker kan sinne, endnu er den her kendte, saavel hos eder, som hos dem, I følge, og som kun synes eder ny, fordi I kende ingen ældre.

Kan imidlertid dette Svar til de Smaa ei tilfredsille de Store, og skulde selv de, der have givet det attende Aarhundredes Oplysning glimrende Vidnesbyrd, nu finde for godt at afførge den, da har jeg til dem, som til Høiæde, man ei maa hde Formaning, et Spørgsmaal, de ikke vel kan væge sig ved at besvare, og som nødvendig maa besvares, før jeg kan lade mig aftrætte, at det er det attende Aarhundredes Oplysning, der søger endnu, overalt, hvor man forment adskiller sin Christendom, som den reneste, fornuftige, epistole, ei blot fra min, men fra Morten Luthers, fra Kirke-Sædrenes, og selv fra Apostlernes! Jeg spørger nemlig, hvad det dog vil kan være for en Hien Oplysningens Dag, om hvilken man, fra Cathedre og Prædikestole, med Emerte fæstlynder, at den faare Fare for at forvandles til Nat af det inddrøende Mætte, hvad det kan være for en Dag, dersom det ikke er den, Patriarken i Herney glædede sig til at se, og saae? Har jeg kankee misforstaaet dem, saa den Dag eller Morgen-Nøde, hvis Skæbne de begrade, er den christelige Oplysning, ogsaa jeg har arbeidet paa at kalde til

bage, og som i de sidste Aar synes at forsvinde i Møkket! Nu vel, Intet skal være mig ligegyldigt end saa overraske en Opdagelse, og de vil da, med Fornøielse, af disse Blade see, at deres Høyt var overtroen, og at denne Oplysning har, ved at beredes med Skærene, ei tabt i Skæffe, men vundet i Klarhed. Overalt skal det være mig ligegyldigt at mødes med enhver ny Oplysning, thi af Alt hvad der i Christenheten har gjaardt, og kan gjælde for Lys, ved jeg Intet, hvormed jo det Lys jeg holder kunde sammensmelte, undertagen Skindet af den Lys-Akne, hvorefter man i det attende Aarhundrede vilde fordunkle de to store Kirke-Lys: det Prophetiske og Apostoliske, som Herren tanbte og lod at brænde paa Hans Alter til Dagens Ende!

N. F. S. Grundtvig.

